Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

СОВЕТ ЎЗБЕКИСТОНИ

Газета. 1918 йил 21 июндан чиқа бошлаган

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Олий Совети ва Министрлар Советининг органи

№ 128 (20. 096) • 1988 йил 3 июнь • жума • Баҳоси 3 тийин.

СОВЕТ—АМЕРИКА МУЛОҚОТИ

1 июнь куни Кремлда КПСС Марказий Комитети Бош секретари билан АҚШ Президенти Р. Рейган якунловчи суҳбат ўтказдилар. Қуролсизланиш, регионал можаролар, икки томонлама муносабатлар, гуманитар масалаларнинг кенг доирадаги муаммоларини муҳокама қилиш тугалланди. Совет — Америка музокараларига якун ясалди.

Кремлдаги суҳбатдан сўнг М. С. Горбачев билан Р. Рейган ўртасида ўртача олислик ва камроқ олислик ракеталарини тугатиш тўғрисидаги Совет — Америка Шартномасини кучга киритиш тўғрисида ратификация ёрлиқларини айирбошлаш ва шу ёрлиқларни бир-бирига топшириш тўғрисидаги протоколни имзолаш маросими бўлди. 1987 йилнинг декабрь ойида Вашингтонда иккала мамлакат раҳбари имзо чеккан тарихий ҳужжат кучга кирди.

Имзолашдан кейин М. С. Горбачев ва Р. Рейган нутқ сўзладилар.

Маросимда:

Совет томонидан — А. А. Громико, Н. И. Рижков, В. И. Воротников, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, М. С. Соломенцев, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, А. Н. Яковлев, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, Ю. Д. Маслюков, Г. П. Разумовский, Н. В. Тализин, Д. Т. Язов, О. Д. Бакланов, А. П. Бирюкова, А. Ф. Добринин, А. И. Лукьянов, В. А. Медведев, И. В. Капитонов, бошқа расмий кишилар қатнашдилар.

Америка томонидан — АҚШ давлат секретари Ж. Шульц, сафарда Президентга ҳамроҳ бўлган бошқа расмий кишилар қатнашдилар.

* * *

Шу куниёқ М. С. Горбачев СССР Ташқи ишлар министрлигининг матбуот марказида совет ва чет эл журналистлари учун матбуот конференцияси ўтказди.

АҚШ Президенти АҚШ элчихонасининг қароргоҳида совет ва чет эл оммавий ахборот воситалари намояндалари учун матбуот конференцияси ўтказди.

* * *

Кечқурун Р. Рейган рафиқаси билан ССР Иттифоқи Катта театридаги балет кечасида ҳозир бўлди.

Марказий ложада М. С. Горбачев ва унинг рафиқаси меҳмонлар билан бирга бўлдилар.

Марказий ложада АҚШ ва СССРнинг Давлат байроқлари илиб қўйилган эди. Оркестр иккала мамлакатнинг Давлат гимнларини ижро этди.

Спектаклда Э. А. Шеварднадзе, А. Н. Яковлев, А. Ф. Добринин, Ж. Шульц, АҚШ мудофаа министри Ф. Карлуччи, АҚШ Президентининг миллий хавфсизлик масалалари билан шуғулланувчи ёрдамчиси К. Пауэлл, Совет Иттифоқи ва Американинг бошқа расмий кишилари ҳозир бўлдилар.

(ТАСС).

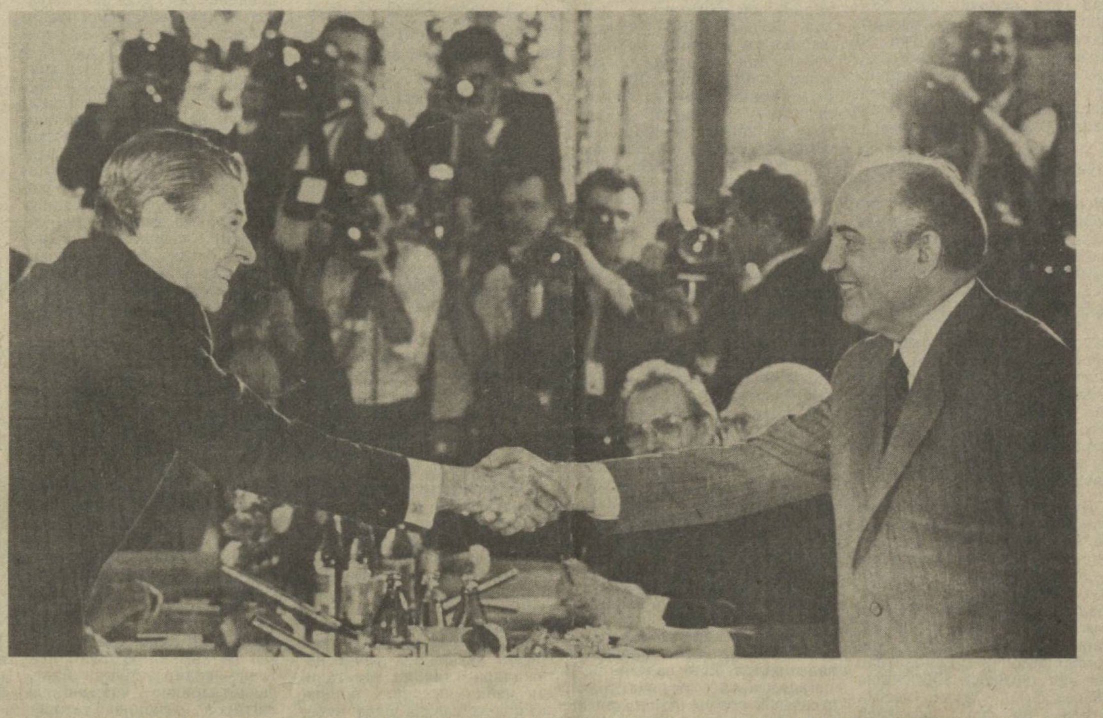

СУРАТДА: суҳбат бошланиши олдидан. (ТАСС — ЎзТАГ телефотоси).

АҚШ Президенти Совет Иттифоқидан жўнаб кетди

2 июнь куни Кремлда АҚШ Президенти Р. Рейганни расмий кузатиш маросими бўлди.

Учрашув чоғидаги каби кузатиш маросими ҳам Катта Кремль саройининг Георгий залида ўтди.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари М. С. Горбачев ва Р. М. Горбачева зал ўртасида Р. Рейган ва Н. Рейган билан қўл беришиб кўришдилар.

Икки мамлакат раҳбарлари қисқача нутқ сўзладилар.

Тантанали расмий кузатиш маросими тугайди.

М. С. Горбачев, Р. Рейган ва уларнинг рафиқалари қўлтиқлашиб марказий зина бўйлаб Катта Кремль саройидан чиқиладиган жойга тушадилар.

Эшик олдида Президент Михаил Сергеевичга «Тайм» журналини кўрсатади. Унда Бош секретарь «Йилнинг энг нуфузли кишиси» деб аталган. У М. С. Горбачевдан дастхат ёзиб беришни илтимос қилади.

Михаил Сергеевич журнал муқовасига имзо чекади.

М. С. Горбачев: жаноб Президент, биз хайрлашяпмиз. Қўлингизни қисиб яна бир марта, визит кунларида батафсил, жуда муҳим суҳбатлар бўлиб ўтганлигидан мамнунмиз, демоқчиман. Инсоний учрашув бўлди, бундай учрашувни биз жуда қадрлаймиз. Биз катта иш қилдик. Жаноб Президент, Рейган хоним, сизларга оқ йўл.

Р. Рейган: жаноб Горбачев, биз дўстлар сифатида хайрлашяпмиз.

АҚШ Президенти ва унинг рафиқаси автомобилга ўтирадилар ҳамда мотоциклчиларнинг фахрий эскорти ҳамроҳлигида Кремлнинг Боровицкий дарвозаси орқали Внуково аэропортига йўл оладилар.

Президент тушган машина ўтадиган кўчалар ва майдонларда АҚШ ва СССРнинг юзлаб байроқлари флагштокларда ҳилпираб турарди.

* * *

Соат 10.45. Внуково аэродромида фахрий қоровул жангчилари саф тортиб турдилар. Баланд флагштокларда АҚШнинг юлдузлар тасвири туширилган йўл-йўл чизиқли давлат байроғи ва СССРнинг қизил байроғи ҳилпираб турибди.

Автомашиналар кортежи аэровокзал биноси олдига келади.

Р. Рейган билан Н. Рейган учиш майдонига чиқадилар.

АҚШ ва СССР Давлат гимнлари янграйди.

КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси А. А. Громико билан Р. Рейган СССР Қуролли Кучлари уч тури — Қуруқликдаги қўшинлар, Ҳарбий-Ҳаво кучлари ва Ҳарбий-Денгиз Флоти жангчиларидан тузилган фахрий қоровул сафларини айланиб чиқадилар.

Р. Рейган совет расмий кишилари билан хайрлашади.

Кузатиш маросими ниҳоясига етади. Пиёдалар, учувчилар ва денгизчилар сафлари ҳарбий марш садолари остида шаҳдам одим ташлаб, А. А. Громико ва Р. Рейган олдидан ўтадилар. Уларнинг ортидан духовой оркестр ўтиб боради.

Авиалайнер трапи олдида сўнгги бор қўл қисиб хайрлашадилар. А. А. Громико рафиқаси билан, КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, СССР ташқи ишлар министри Э. А. Шеварднадзе, КПСС Марказий Комитетининг секретари А. Ф. Добринин Р. Рейган ва унинг рафиқаси билан хайрлашадилар.

Бир неча минутдан сўнг Президентнинг авиалайнери Лондон томон парвоз қилади.

* * *

Шу куни АҚШ давлат секретари Ж. Шульц, Президентнинг сафарида унга ҳамроҳ бўлган бошқа америкалик расмий кишилар ҳам Совет Иттифоқидан жўнаб кетдилар.

(ТАСС).

М. С. ГОРБАЧЕВНИНГ МАТБУОТ КОНФЕРЕНЦИЯСИ

1 июнь куни КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари М. С. Горбачев Москвада олий даражада ўтказилаётган Совет — Америка учрашувини ёритаётган совет ҳамда чет эл журналистлари учун матбуот конференцияси ўтказди.

М. С. ГОРБАЧЕВ нутқи

Музокараларда қатнашган делегациямизнинг Андрей Андреевич Громикодан ташқари ҳамма аъзолари шу ерда ҳозир бўлганлар. Хизматингизга тайёрмиз.

Бироқ, эҳтимол, анъанага кўра, ҳар ҳолда биз учрашув якунларини қандай баҳолаётганлигимиз хусусида бир неча сўз айтиш керак бўлар.

КПСС Марказий Комитети Бош секретари билан Америка Қўшма Штатлари Президентининг уч йил мобайнидаги тўртинчи учрашуви тугади. Бу шунчаки арифметика эмас. Менимча, бу катта маънони, катта сиёсий аҳамиятга молик ишни билдиради.

Уч йил мобайнида — тўртта учрашув. Бу — сиёсий мулоқотнинг интенсивлигидан, муносабатларимизнинг савиясидан дарак беради. Назаримда, мана шунинг ўзиёқ кўп маънога эгадир.

Табиийки, бутун дунёда ва аввало, Совет Иттифоқи билан Америка Қўшма Штатларида, эҳтимолки, сиз журналистларда ҳам олий даражадаги Москва учрашуви қандай самара берди, қайси йўлга олиб чиқди, деган савол туғилаётгандир. Бу учрашув аввалги учрашувларга бирон-бир янгилик қўшдими?

Аввало шуни айтмоқчиманки, сиз билан биз ҳаммамиз катта воқеанинг қатнашчилари бўлдик — бунга менинг ишончим комил. Дарҳақиқат, учрашув Совет Иттифоқи билан Америка Қўшма Штатлари ўртасидаги мулоқотнинг аҳамиятини яна бир бор кўрсатди, икки ярим йил муқаддам Женевада танлаб олинган йўлнинг тўғрилигини яна бир карра тасдиқлади. Биз Рейкьявик ва Вашингтон орқали Москвага келдик. Бу урушдан кейинги давр тарихидаги ноёб жараёндир.

Ҳамма, сиёсатчилар ҳам, жамоатчилик ҳам буни англаб олиши жуда муҳим, жамоатчилик мамлакатларимиз ўртасидаги муносабатлар қандай таркиб топаётганига ғоят қизиқиб қарамоқда.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари лавозимида бўлганим — уч йил давомида халқаро характердаги икки юздан кўпроқ учрашув ўтказдим. Деярли ҳар бир учрашувда — социалистик мамлакатлардаги дўстлар билан, капиталистик мамлакатларнинг, қўшилмаган мамлакатларнинг вакиллари билан учрашувларда Совет — Америка муносабатлари нормал, соғлом изга солиб юборилишидан манфаатдорлик доимо таъкидланди ва такрорланди. Мамлакатларимизнинг салмоғи билан белгиланадиган реаллик мана шундай.

Хўш, шу қадар жадал мулоқотга, зўр аҳамиятга молик бўлган мана шу жараёнга қандай қилиб имконият яратилди?

Назаримда, реализм туфайли шундай бўлди. Мен Совет Иттифоқининг ҳам, Америка Қўшма Штатларининг ҳам сиёсатидаги реализм ҳақида гапиряпман, чунки фақат бир томондан шундай ёндашувнинг мавжудлиги бу жараённинг имкониятини таъминламаган бўлур эди.

Агар мухолифлик давом этганида, агар Кремлда ва Оқ уйда рулни лозим бўлган томонга, мухолифликдан ҳамкорлик соҳалари ва доираларини излаш сари, сиёсий мулоқотни кучайтириш сари буриб юбориш қатъияти ўз вақтида етишмаганида, бу нарса бизни қай аҳволга солган бўлур эди, деган масала хусусида фол очмоқчи эмасман.

Реалликлар тушунарли бўлгач, мулоқот бошланди, музокаралар олиб борилди, мана шу музокаралар эса ўз навбатида битимлар тузилишига олиб келди.

Бутун дунёга, инсоният ҳаётининг ўзига даҳшатли хавф келтириб чиқариши мумкин бўлган муносабатлар ўзгара бошлади: иккита энг қудратли давлат ўзаро муносабатларини ўз манфаатлари ва жаҳон ҳамжамиятининг манфаатлари йўлида қайтадан тузишга киришди.

Бу иш жуда қийин бўлди. Бир неча дақиқа муқаддам Президент билан ратификация ёрлиқларини айирбошлаётганимизда мен шу ҳақда гапирдим.

Гарчи ҳамма иш жўн бўлмаса-да, бироқ умуман мана шу муҳим, самарали, ижобий жараён давом этмоқда.

Тўрттала учрашувнинг ҳар бири қийин бўлди, бироқ манфаатлар мувозанатини самарали равишда қидиришдан иборат бўлди, ҳар бир учрашув умумбашарий аҳамиятга молик бўлган энг катта муаммоларнинг ечимини топиш учун куч-ғайратларни ошира борди.

Бу фикрни равшанлаштириш учун сизларга Рейкьявик учрашувини, Рейкьявикдаги воқеаларни эслатиб ўтай. Бу — икки жаҳон давлати ўртасидаги сиёсий мулоқот нақадар қийинчилик билан, баъзан мушкул шаклларда ривожланиб бораётганлигининг бир мисолидир, холос.

Хўш, тўртинчи учрашувнинг якунлари нималардан иборат бўлди? Эндиликда жаҳон сиёсатини, икки томонлама муносабатларнинг барча энг муҳим муаммоларини ўз ичига олаётган мулоқотнинг давом эттирилиши энг асосий якун бўлди. Москва учрашуви мулоқот амалий сиёсат поғонасига кўтарилганини яна бир бор намойиш этди.

Учрашувларимиз ташвиқотчилик уринишларидан, намойишкорона ҳаракатлардан, ташвиқотчилик усуллари орқали манфаат кўриб қолиш йўлидаги уринишлардан халос бўлди, деб айта олмайман. Ҳар ҳолда мана шу учрашувларда амалий сиёсат юритиш муддаоси, истаги тобора кўпроқ сезилмоқда. Бу тўғри йўл эканига, айни шундай иш тутиш кераклигига аминман.

Вашингтондаги биринчи учрашувдаёқ дарҳол бизга насиҳат қилишга уринишни сезишимиз биланоқ, биз бундай ёндашувни рад этдик ва амалий сиёсат билан шуғулланиш учун келдик, деб айтдик. Биз ҳозирги, тўртинчи учрашувда ҳам шундай иш тутдик. Шу боисдан ҳам музокараларнинг сўнгги дақиқасигача, стол атрофидагина эмас, балки ўриндан туриб, биз Россияда айтадигандек, тарафма-тараф бўлиб олиб, чуқур, баъзан ўткир мунозара қилганлигимиз бу учрашувнинг ўзига хос хусусияти бўлди.

Учрашувнинг бутун муҳитида ҳукмронлик қилган давомийлик ғоясини ҳам таъкидлаб ўтмоқчиман. Сиз буни якунловчи ҳужжатдан билиб оласиз. Уни мен кенг миқёсли ҳужжат, деб ҳисоблайман. Унда мулоқотда, бизнинг тўртинчи учрашувимизда келгусидаги муносабатларимиз иморатига ғиштлар қўйилмоқда, XXI аср томон қилинадиган ҳаракатга шароит яратилмоқда, деган фикр баён этилган.

Конкрет нималарга эришилди? Мен биринчи ўринга қўядиган сиёсий мулоқотдан сўнг биз ўртача ва камроқ олислик ракеталарини тугатиш тўғрисидаги аҳдлашувлар жараёнини якунладик. Тўртинчи учрашувга тайёргарлик бу жараёнга туртки берди ва биз ратификация ёрлиқларини айирбошлашга муваффақ бўлдик.

Бу — шунчаки расмий иш эмас. Ўртача ва камроқ олислик ракеталарини тугатишга оид Шартномани кучга киритиш тартиб-қоидаси ниҳоясига етказилганлиги Москва учрашувини Совет — Америка мулоқотидаги, қолаверса, жаҳон сиёсатидаги бир маррани билдирувчи сиёсий воқеага айлантирди, деган тантанали иборани ишлатишни лозим кўраман.

Совет Иттифоқи ва Америка Қўшма Штатларининг халқларигина эмас, уларнинг иттифоқчилари, бутун дунё жамоатчилиги, бутун жаҳон ҳамжамияти ҳам ўзини табриклаши мумкин. Бу — ақл-идрок ва реализмнинг муштарак ғалабасидир. Ҳозир барча қитъаларда, ҳар бир халқ ўзи танлаб оладиган ва белгилайдиган социал тузуми ва бошқа қадриятларидан қатъи назар, барча мамлакатларда дунё эс-ҳушини йиғиб олиши керак бўлган, бошқа тарафга — ядросиз, зўравонликсиз дунёга, халқаро муносабатларни соғломлаштиришга йўл очиш керак бўлган чизиққа келиб қолганини ҳамма тушунганлиги сабабли шу ғалабани қўлга киритиш мумкин бўлди.

Бу катта ғалабага эришишга кўп кишилар амалий, муҳим ҳисса қўшдилар. Мен матбуотнинг ролини ҳам таъкидлаб ўтмоқчиман. У сиёсатчиларга ҳам, музокараларнинг қатнашчиларига ҳам қийин саволларни берганида, мана шунинг ўзи ҳам зарур ҳисса бўлди, чунки журналистларнинг саволлари музокараларни аниқ-равшанлик, ишончлилик даражасига кўтаришга ёрдам берди, жумбоқларнинг ечимларини, далил-исботларни топишга, контрол усулларини ишлаб чиқишга кўмаклашди. Шу сабабли матбуотни муносиб баҳолашни ўз бурчим, деб ҳисоблайман.

Шартноманинг ҳар бир ҳарфи ва вергулига риоя қилиниши ва улар турмушга татбиқ этилиши, аввало, Совет Иттифоқи билан Америка Қўшма Штатларининг, наинки уларнинг, балки бошқа давлатларнинг ҳам шон-шараф ишидир.

Сўнгра, Биз Президент билан Қўшма Баёнотни маъқулладик. Боя айтганимдек, у Вашингтон учрашувидан кейин эришилган ютуқларни ва бу ерда, Москвада қилинган ишларни якунлади. Айни вақтда Баёнот келгусидаги Совет — Америка мулоқотининг ўзига хос кун тартибини тасдиқлаб берди. Хуллас, бу — муносабатларимизда бутун бир босқични якунлайдиган муҳим сиёсий ҳужжатдир. Мамлакатлар ўртасидаги сиёсий мулоқотни давом эттириш ва кучайтириш муҳимлигига, музокараларни интенсивлашга тааллуқли қоидалар энг салмоқли қоидалардир. Бу ўринда мен қуролсизланиш соҳасида ҳам силжишга эришилганини уқтириб ўтмоқчиман. Айниқса, стратегик ҳужум қуроллари масаласида бу—жуда қийин жараёндир. Чамаси, бу урушдан кейин жаҳон сиёсатида биз дуч келган энг мураккаб вазифадир. Шуни қатъий қилиб айтишим керакки, биз шу қуролларни қисқартириш тўғрисидаги шартномага қадамба-қадам яқинлашиб боряпмиз.

Бугун мухбирлардан кимдир, эҳтимол шу ерда ҳозир бўлганлардан бири, бўлиб ўтган музокаралардан кейин шу йилнинг ўзида, ҳозирги маъмурият даврида шартнома тузилиши хусусидаги умидингиздан қайтмадингизми, деб сўради. Айта оламанки, агар иш самарали олиб борилса, агар ҳозирги маъмурият, иккала томон самарали ҳаракат қилса, биз шартнома тузилишига эриша оламиз.

Европадаги қурол-яроғлар ва қуролли кучларни қисқартириш тўғрисидаги музокаралар хусусида бизнинг анча олға силжиган ташаббусимизга эътиборни қаратмоқчиман. Бу ташаббус эълон қилинган, уни такрорламайман. Агар бирон-бир нарсага аниқлик киритиш лозим бўлса, савол беришингиз мумкин.

Мамлакатларимиз ўртасидаги икки томонлама муносабатларга тааллуқли битимларнинг бутун бир мажмуаси имзоланди, улар ҳам эълон қилинди.

Маҳаллий можаролар муаммоси атрофлича муҳокама этилди. Бизнинг Президент билан ҳамма суҳбатларимизда ва иккита ялпи мажлисда шу муаммо хусусида гапирилди. Бугун у, айниқса, батафсил, жуда асосли равишда кўриб чиқилди. Бу ерларда, Ер куррасининг «қайноқ нуқта»ларида ҳам маҳаллий муаммоларни ҳал этиш, бу чигал «тугун»ларни сиёсий ёндашувлар асосида, манфаатларнинг мувозанати асосида ечиш учун реал имкониятлар пайдо бўлганини қайд этиш мумкин бўлган вазиятга яқинлашиб қолдик, деб ўйлайман.

Аслида биз ҳозир қуйидагиларни қайд этдик: биринчидан, Афғонистон масаласи бор, мен шу ҳақда яна гапираман. Иккинчидан, Яқин Шарқ масалаларига оид жараён бор. Бу жараён давом этмоқда ва позициялар яқинлаша бошлади, бу масалаларни халқаро конференция йўли билан ҳал этиш зарурлиги тушунчаси етилиб бормоқда. Энди бу нарса эътироф қилинди. Аммо гап бу конференцияни қандай тушуниш ҳақида бормоқда. Бундан кейинги иш жараёнида шу масалаларнинг ҳаммаси аниқлаб олинади.

Кампучия муаммоси бор. Вьетнам билан Кампучия кейинги кунларда кўрсатган ташаббус туфайли бу муаммо яқин вақт ичида ҳал этилиши мумкин бўлган аҳволга келтирилмоқда.

Марказий Америкада, Африка жанубида ва бошқа жойларда реал жараён давом этмоқда, бу жойлардаги муаммоларни ҳал этиш имконияти ҳам бор.

Агар бирон-бир киши менинг мулоҳазаларимни қандайдир асоссиз умидворлик деб, исталган нарсани ҳақиқий нарса қилиб кўрсатишга уриниш деб тушунаётган бўлса, улар ноҳақдирлар деб ўйлайман. Келинглар, мана шуларнинг ҳаммаси уч-тўрт йил муқаддам қай аҳволда эканини эслаб кўрайлик ва ҳозир қандай қиёфага келганига назар ташлайлик. Вазият мутлақо ўзгарган. Мана шу можароларнинг ҳаммасини сиёсий воситалар билан ҳал этиш имкониятлари очилди. Мазкур регионлар доирасида ва умуман дунёда жуда катта кучлар ҳаракатга келтирилди. Мен Президент билан суҳбатларда ҳам, барча америкалик вакиллар билан суҳбатларда ҳам биз имкониятни қўлдан бермаслигимиз, эътибордан четда қолдирмаслигимиз керак, деган асосий фикрни доимо таъкидлаб келяпман.

Афғонистонга оид битимлар имзоланиши билан ўз аҳамияти жиҳатидан мазкур муаммо доираси билангина чекланмайдиган намуна вужудга келаётганини Президентга тўғридан-тўғри айтдим. Чунки бу — Совет Иттифоқи ва АҚШ можаронинг конкрет қатнашчилари билан бир қаторда масалани сиёсий воситалар билан ҳал этиш йўлини очадиган битимни имзолаган биринчи ҳолатдир. Биз битимларга содиқ бўлиб қолишга интиламиз, бунинг учун ҳамма ишни қиламиз. Битимларнинг бошқа ҳамма қатнашчиларидан, шу жумладан Америка Қўшма Штатларидан ҳам шундай қилишларини кутамиз. Ўйлайманки, башарти бу гал ишимиз ўнгидан келмаса, шу ижобий намуна қарор топмаса, бу нарса олисга борувчи оқибатларни келтириб чиқаради ва бошқа регионлардаги мана шундай муаммоларга ёндашувларга таъсир қилади.

(Давоми учинчи бетда).

ҚАРДОШ ТУРКМАНИСТОН ДИЁРИДА

ТОШОВУЗ, Туркманистон ССР, (ЎзТАГ). Ўзбекистон ССР делегацияси қардош Туркманистоннинг Тошовуз области хўжаликларида бўлди. Делегация составида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Р. Н. Нишонов, Қорақалпоғистон область партия комитетининг биринчи секретари К. С. Саликов, Қорақалпоғистон АССР Олий Совети Президиумининг Раиси Т. А. Ешимбетова, Хоразм область партия комитетининг биринчи секретари М. М. Мирқосимов, Хоразм область ижроия комитетининг раиси Р. М. Худойбергановалар бор.

Туркманистон диёридаги учрашувларда ошкоралик ва демократияни ривожлантириш, қайта қуришда халқ оммасининг кенг иштироки Ленин партияси ўртага қўйган новаторона вазифаларни ҳал этишга, хўжалик фаолиятидаги камчиликларни ўз вақтида бартараф қилишга, иқтисодий ва социал соҳадаги барча ишларни такомиллаштиришда қандай ёрдам бераётганлиги ҳақида манфаатдорлик билан амалий фикрлашиб олинди. Бунда қардош республикалар ўртасидаги алоқаларни кенгайтиришга, илғор тажрибаларни ўртоқлашишга муҳим аҳамият берилди.

КПСС Марказий Комитетининг XIX Бутуниттифоқ партия конференциясига Тезислари бу ишга янги омил бахш этди. Ана шу муҳим сиёсий ва ғоявий-назарий ҳужжатнинг юксак моҳиятини ҳар бир совет кишисига етказиш, партия ва мамлакат ҳаётидаги шонли воқеани муносиб кутиб олиш учун социалистик мусобақани янада кенгроқ авж олдириш партия ташкилотларининг шон-шараф иши эканлиги таъкидланди.

Тошовуз областининг Тахта районидаги Куйбишев номли колхозда — қўшни республиканинг энг катта пахтакор хўжаликларидан бирида делегация аъзолари дала ишларининг бориши билан танишдилар, хўжалик пахтакорлари, чорвадорлари, соҳибкорлари билан учрашдилар.

Амударё қуйи оқимидаги учта катта колхоз меҳнат рақобати тўғрисида ўзаро шартнома тузганларига бир неча йил бўлди. Ана шу колхозларнинг раҳбарлари: Туркманистон ССР 40 йиллиги номли колхоз раиси С. Рўзметов, Хоразм областидаги Нариманов номли колхоз раиси А. Искандаров, Хўжайли районидаги Ленин номли колхоз раиси Р. Ҳасанов қишлоқ меҳнатчилари XIX Бутуниттифоқ партия конференциясини кутиб олишга қандай тайёргарлик кўраётганликлари, беш йилликнинг учинчи йили учун қабул қилинган социалистик мажбуриятлар қандай бажарилаётгани ҳақида ахборот бердилар. Тўпланган иш тажрибасини, пахтачилик ва чорвачиликда оила, коллектив, бригада пудратини жорий этиш тажрибаларини ўртоқлашиш, меҳнатни ташкил этишнинг бошқа илғор формаларини ўрганиш мусобақа қатнашчиларига қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришда барқарор муваффақиятларга эришиш имконини бераётганлиги таъкидлаб ўтилди.

Социал соҳани ривожлантириш — уй-жой, мактаблар, мактабгача тарбия болалар муассасалари ва бошқа маданий-маиший объектларни қуриш ҳозир муҳим вазифа эканлиги уқтириб ўтилди. Дала ва ферма меҳнатчилари қишлоқ ҳаётининг ҳамма соҳаларини қайта қуриш йўлини қизғин маъқулламоқдалар.

Делегация аъзолари Туркманистон ССР 40 йиллиги номли колхоз чорвадорлари иши билан қизиқиб танишдилар. Бу ерда Литванинг қора-ола зотли сигирларни кўпайтириш учун наслчилик фермаси ташкил қилинган. Юксак рентабелли хўжалик ўтган йилнинг ўзидагина планга қўшимча 68 минг сўм фойда олди. Фермада молларни боқиш, ем-хашак тайёрлаш, соғиш, чорвачилик биноларини тозалаш жараёнларининг ҳаммаси механизациялаштирилган. «Тўла хўжалик ҳисобига ўтганимиздан кейин ишлар юришиб кетди, — деб ҳикоя қилди ферма бош зоотехниги А. В. Тю меҳмонларга. — Ҳозир фермада 1600 бошдан кўпроқ қорамол ва 9 минг бошдан зиёд қўй-эчки бор. Ўз паррандачилик фермамиз ҳам мавжуд. Гўшт, сут, тухум етиштириш планлари ҳар йили ошириб бажарилмоқда. Илғор сут соғувчи — Туркманистон ССР Давлат мукофотининг лауреати Жумабека Абдураҳманова йилига ҳар бир сигирдан 3600 килограмм сут соғиб олмоқда».

Ўзбекистон ССР делегацияси колхоз санъат саройини очиш маросимида қатнашди. Бу замонавий маданият масканида 1200 ўринли томоша зали, видеотека, кутубхона, тантанали маросимлар ўтказиладиган зал бор. Санъат саройи ичини безашда Хиванинг энг яхши ёғоч ва ганч ўймакорлари иштирок этдилар.

Кечқурун колхоз майдонида интернационал дўстлик митинги ўтказилди. Митинг Туркманистон ва Ўзбекистон санъат усталари ҳамда бадиий ҳаваскорлик коллективлари қатнашчиларининг концерти билан якунланди.

Туркманистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари С. А. Ниёзов, Туркманистон Компартияси Марказий Комитетининг секретари Х. Дурдиев, Тошовуз область партия комитетининг биринчи секретари О. Хожаков, Тошовуз область ижроия комитетининг раиси В. В. Рашидов Ўзбекистон делегациясининг сафарида ҳамроҳлик қилдилар.

БАЙРАМ МУНОСАБАТИ БИЛАН ТАБРИК

СССР Олий Совети Президиуми Италия Республикасининг президенти Ф. Коссиго номига миллий байрам — Республика куни муносабати билан табрик телеграммаси йўллади.

Фурсатдан фойдаланиб ҳамма соҳаларда: сиёсий, савдо-иқтисодий ва илмий, гуманитар ва маданий алоқалар соҳаларида Италия билан мулоқотни ва ўзаро манфаатли ҳамкорликни ривожлантиришга Совет Иттифоқи катта аҳамият бераётганлигини яна бир бор тасдиқлаймиз, дейилади телеграммада. Европада кескинликни камайтириш ва ишончни мустаҳкамлаш, Умумевропа жараёни самарали олға силжиши, дунёдаги умумий вазиятни яхшилаш учун ҳозир икки томонлама ва коллектив куч-ғайратлар айниқса, зарур.

(ТАСС)

МОСКВАДА ОЛИЙ ДАРАЖАДАГИ ҚЎШМА БАЁНОТ

1985 йил ноябрида Женевада олий даражадаги Совет — Америка учрашуви чоғида эришилган ҳамда 1987 йил декабрида Вашингтондаги олий даражадаги учрашувда тасдиқланган аҳдномага мувофиқ Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитети Бош секретари М. С. Горбачев билан Америка Қўшма Штатлари Президенти Рональд У. Рейган 1988 йил 29 май — 2 июнь кунлари Москвада учрашдилар.

Музокараларда:

Совет томонидан — КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси А. А. Громико, КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, СССР ташқи ишлар министри Э. А. Шеварднадзе, КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари А. Н. Яковлев, КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолигига кандидат, СССР мудофаа министри Д. Т. Язов, КПСС Марказий Комитетининг секретари А. Ф. Добринин, КПСС Марказий Комитети Бош секретарининг ёрдамчиси А. С. Черняев, СССР ташқи ишлар министрининг ўринбосари А. А. Бессмертних, СССРнинг АҚШдаги элчиси Ю. В. Дубинин;

Америка томонидан — АҚШ давлат секретари Ж. Шульц, АҚШ мудофаа министри Ф. Карлуччи, Оқ уй ходимлари аппаратининг раҳбари Г. Бейкер, АҚШ Президентининг миллий хавфсизлик масалалари билан шуғулланувчи ёрдамчиси К. Пауэлл, махсус топшириқлар бўйича элчи, АҚШ Президенти ва давлат секретарининг қурол-яроғларни контрол қилиш масалалари бўйича махсус маслаҳатчиси П. Нитце, АҚШ Президенти ва давлат секретарининг қурол-яроғларни контрол қилиш масалалари бўйича маслаҳатчиси, элчи Э. Рауни, АҚШнинг СССРдаги элчиси Ж. Мэтлок, давлат секретарининг Европа ва Канада ишлари бўйича ўринбосари Р. Рижуэй қатнашдилар.

Бош секретарь билан Президент олий даражадаги Москва учрашувини Совет—Америка муносабатларига янада самарали ва барқарор тус бериш жараёнидаги муҳим қадам деб ҳисобламоқдалар. Улар ўтказган комплекс ва батафсил муҳокама иккала раҳбар 1985 йил ноябрида Женевадаги дастлабки учрашув чоғида келишиб олган кун тартибидаги барча масалаларни, жумладан қурол-яроғларни чеклаш ва қисқартириш, инсон ҳуқуқлари ва гуманитар масалаларни, регионал можароларни бартараф этиш ва икки томонлама муносабатлар масалаларини ўз ичига олади. Муҳим масалалар юзасидан ҳамон жиддий тафовутлар сақланиб турибди, шу сабабли икки мамлакат ўртасида қарор топган ошкора мулоқот аввалгидаги каби ана шу тафовутларни бартараф этишда ҳам ҳал қилувчи аҳамиятга эгадир.

Музокаралар ошкора фикрлашиб олиш учун кенг имкониятни таъминлаган амалий вазиятда ўтди. Бунинг натижасида томонлар бир-бирларининг позицияларини яхшироқ тушунадиган бўлдилар. Иккала раҳбар ўзларининг Вашингтондаги сўнгги учрашувларидан кейин Совет — Америка муносабатларининг турли соҳаларида эришилган силжишни табрикладилар, муҳокама қилинаётган муаммолар қийин ва мураккаб тусда бўлишига қарамай, ана шундай силжишга эришилди. Улар келгуси ойларда ҳали иш туғалланмаган соҳаларда куч-ғайратларни оширишга қарор берганликларини билдириб, бир қанча конкрет аҳдномаларга эришилганлигини мамнуният билан таъкидладилар. Улар ҳар икки томон вакиллари сўнгги ойларда сақланиб қолган келишмовчиликларни бартараф этиш йўлида сарфлаган ижодий ва интенсив тусдаги куч-ғайратларга юқори баҳо бердилар.

Бош секретарь билан Президент Совет—Америка муносабатларининг ҳолатини таҳлил қилиб, ўзларининг Женевадаги, Рейкьявикдаги, Вашингтон ва Москвадаги учрашувларининг тарихий аҳамиятини таъкидладилар. Бу учрашувлар барқарорликни мустаҳкамлаш ва можаро чиқиши хавфини камайтириш муаммоларига амалий ёндашиш учун замин ҳозирлади. Улар ядро урушида ғолиблар бўлиши мумкин эмас ва бундай уруш ҳеч қачон бошланмаслиги керак, деган эътиқодларини Совет Иттифоқи билан Қўшма Штатлар ўртасида ядро урушими ёки оддий урушми — ҳар қандай урушнинг олдини олишга қатъий азму-қарор берганликларини ҳамда ҳарбий устунликка эришиш йўлидаги ҳар қандай муддаоларидан воз кечганликларини яна бир марта тантанали равишда тасдиқладилар.

Иккала раҳбар шунга аминдирларки, улар ўрнатган сиёсий мулоқотнинг кенгайтирилиши иккала томонни қизиқтираётган ва ҳар иккала томонни ташвишга солаётган масалаларни ҳал этишнинг тобора кўпроқ даражада самарали воситаси бўлиб қолмоқда. Улар тарихдаги, анъаналар ва идеологиядаги реал тафовутларни камайтириб кўрсатмайдилар, бундай тафовутлар бундан буён ҳам Совет — Америка муносабатларига хос бўлиб қолаверади. Бироқ улар мулоқот давом эттириладики, чунки бу мулоқот реализмга асосланган ва конкрет натижаларга эришишга қаратилган, деб ҳисоблайдилар. Мулоқот бугунги кундагина эмас, балки эртанги кундаги, шунингдек келгуси юз йилликдаги муаммоларни ҳал этиш учун амалий негиз бўлиб хизмат қилиши мумкин. Бош секретарь ва Президент шунга амининдирларки, бу жараён Совет Иттифоқи ва Қўшма Штатлар халқларининг туб манфаатларига мос келади ҳамда янада барқарор, мустаҳкам ва хавф-хатарсиз дунёни барпо этишга кўмаклашиши мумкин.

I

Бош секретарь ва Президент ҳар иккала мамлакат қурол-яроғларни чеклаш ва қисқартириш ишида эришилган силжишни ривожлантириш тарафдори эканлигини билдириб, мазкур соҳанинг кенг доирадаги масалалари юзасидан вазифалар ва бундан буёнги ҳаракатларни белгилаб олдилар. Иккала мамлакат ҳукуматлари келгуси ойларда биргаликда иш олиб борган пайтларида, шунингдек халқаро барқарорлик ва хавфсизликни мустаҳкамлайдиган, контрол қилиш мумкин бўлган, адолатли битимларга эришиш ишида бошқа давлатлар билан олиб бориладиган ишларда ана шу вазифалар ва ҳаракатларга амал қиладилар.

Бош секретарь ва Президент ўртача олислик ва камроқ олислик ракеталарини тугатиш тўғрисида Совет Социалистик Республикалари Иттифоқи билан Америка Қўшма Штатлари ўртасида тузилган Шартнома ратификация қилингани ҳақида ёрлиқларни айирбошлаш хусусидаги протоколни имзоладилар. Иккала раҳбар бу тарихий битим кучга киришини табриклади. Бу битим Совет ва Америка ядро қуролларининг бутун бир туркумини биринчи марта бартараф этади ҳамда қурол-яроғларни чеклаш ва қисқартириш учун янги стандартларни белгилаб беради. Иккала раҳбар Шартноманинг барча қоидалари ва изоҳларини тўла бажаришни таъминлашга қатъий аҳд қилган, бу соҳадаги биргаликда олиб борилган муваффақиятли ишни келгусида қурол-яроғларни чеклаш ва қисқартириш соҳасида куч-ғайрат сарфлаш учун муҳим замин деб ҳисоблайди.

Иккала давлат раҳбарлари стратегик ҳужум қуролларини қисқартириш ва чеклаш тўғрисида Шартнома текстининг лойиҳаси биргаликда ишлаб чиқилганлигини таъкидладилар. Ана шу жараён натижасида томонлар биргаликда ишлаб чиқилган лойиҳа текстида ўзаро келишувнинг кенг ва муҳим соҳаларини қайд этиш, шунингдек бундай келишув йўқ бўлган бошқа масалалар хусусида ўз позицияларини батафсил баён қилиб бериш имконига эга бўлдилар. Мазкур шартномани имзолашга тайёрлаш учун анчагина қўшимча ишларни амалга ошириш зарур бўлишига қарамай, текстнинг биргаликда ишлаб чиқилган лойиҳасида кўпгина асосий қоидалар қайд этилган ва шартнома устида олиб борилаётган ишлар тугалланиб, у ратификация қилинган тақдирда, бу асосий қоидалар келишилган деб ҳисобланади.

Томонлар стратегик ҳужум қуроллари тўғрисидаги Шартнома ишлаб чиқилаётганлигини ҳисобга олиб, 1987 йил 10 декабрида Вашингтонда бўлиб ўтган олий даражадаги учрашув натижасида қабул қилинган қўшма баёнот таърифлари асосида ракетадан мудофаа Шартномасига оид алоҳида битимни ишлаб чиқиш мақсадида музокараларни давом эттирдилар. Шу билан боғлиқ протокол текстининг қўшма лойиҳасини тайёрлашда силжиш бўлганлиги таъкидланди. Протокол хусусидаги мажбуриятлар муносабати билан томонлар тегишли ахборотни топшириш учун ядро хавфини камайтириш марказларидан фойдаланиш тўғрисида келишиб олдилар. Раҳбарлар музокараларда қатнашаётган ўз вакилларига алоҳида битим текстининг қўшма лойиҳасини тайёрлашни ҳамда у билан боғлиқ бўлган протоколга оид ишларни давом эттиришни топширдилар.

Стратегик ҳужум қуролларини қисқартириш ва чеклаш тўғрисидаги Шартноманинг қўшма лойиҳасида стратегик ҳужум қуролларини элтиб берувчи воситалар учун 1600 тадан, портловчи зарядлар учун 6000 тадан ошмайдиган даражани белгилаш тўғрисида илгари эришилган аҳднома, шунингдек қитъалараро баллистик ракеталар ва сув ости кемалари баллистик ракеталари умумий миқдори учун 4900 та портловчи каллак ҳамда 154 та оғир ракеталарда 1540 та портловчи каллак паст даражаларнинг чегараси бўлиши тўғрисидаги аҳднома акс этган.

Шартнома лойиҳасида Совет Иттифоқи қитъалараро баллистик ракеталари ва сув ости кемалари баллистик ракеталарнинг жами ташлаб юбориладиган вазнини қисқартириш натижасида Совет Иттифоқининг қитъалараро баллистик ракеталари ва сув ости кемаларидаги баллистик ракеталар ҳозирги даражасидан тахминан 50 процентни ташкил қиладиган даражагача қисқартирилиши ва бу даражани оширмасликка томонларнинг розилиги ҳам қайд этилган.

Музокаралар натижасида шуни тушунишга эришилдики, томонлар шартнома хусусида бундан буён олиб бориладиган иш давомида улар қитъалараро баллистик ракеталар ва сув ости кемаларидаги баллистик ракеталар мавжуд турларини ҳисобга олиш қоидаларига мувофиқ 1987 йил 10 декабрдаги Қўшма баёнотда кўрсатилган портловчи каллаклар миқдори, шунингдек баллистик ракеталарнинг ҳар бир янги тури учун ўзаро келишиб олиш лозим бўлган портловчи каллаклар миқдори ҳисобга олинишига асосланадилар.

Бундан ташқари томонлар бомбардимончи самолётларни қурол билан таъминлашни ҳисобга олиш тартибини келишиб олдилар. Шунга мувофиқ эркин равишда тушадиган ядро бомбалари ва кам олислик зарба ракеталари учун жиҳозланган оғир бомбардимончи самолётлар энг кўп даражаси 1600 тадан иборат битта элтувчи восита ҳамда энг кўп даражаси 6000 тадан иборат битта портловчи заряд деб ҳисобга олинади.

Делегациялар инспекциялар тўғрисидаги протокол, қайта жиҳозлаш ёки тугатиш ҳақидаги протокол ва шартноманинг ажралмас қисмлари бўлган маълумотларни келишиб олиш тўғрисидаги меморандум текстларининг қўшма лойиҳаларини ҳам тайёрладилар. Бу ҳужжатлар ўртача ва камроқ олислик ракеталарига доир Шартномани контрол қилиш тўғрисидаги қоидаларни ривожлантиради, стратегик ҳужум қуролларини қисқартириш тўғрисидаги Шартноманинг янада юксак талабларини ҳисобга олган ҳолда бу қоидаларни зарур даражада кенгайтиради ва такомиллаштиради. Стратегик ҳужум қуролларини қисқартиришни контрол қилиш тадбирлари кам деганда қуйидагиларни ўз ичига олади:

А. Маълумотларни, шу жумладан стратегик ҳужум қуролларига доир шартнома чеклайдиган қурол-яроғлар системасининг сони ва қаерда жойлашганлиги, хусусан ана шундай системаларни ўрнатиш жойлари, уларни ишлаб чиқариш, узил-кесил йиғиш, сақлаш, синаб кўриш, ремонт қилиш, уларни ишлатишга ўргатиш, жойлаштириш, қайта жиҳозлаш ва тугатиш объектлари ҳақидаги баёнотлар ва тегишли хабар қоғозларни айирбошлаш. Томонлар шартнома имзолангунга қадар бундай баёнотларни ўзаро айирбошлаб турадилар ва уларни вақти-вақти билан янгилайдилар.

В. Ана шу баёнотларнинг аниқлигига ишонч ҳосил қилиш учун дастлабки маълумотларни текшириш юзасидан инспекция ўтказиш.

С. Ўзаро келишилган даражада эришиш учун зарур бўлган стратегик қурол-яроғлар системалари тугатилишини жойларда кузатиб туриш.

D. Чекланадиган қурол-яроғларни ишлаб чиқариш ҳажмини тасдиқлаш мақсадида энг муҳим ишлаб чиқариш объектлари периметрлари ва ўтиш пунктларини доимий асосда жойларда контрол қилиш.

Е. Қисқа вақтда огоҳлантириш учун:

(і). Ўзаро келишилган даражагача қисқартириш жараёнида эълон қилинган жойларни;

(іі). Ўзаро келишилган даражага етгандан кейин шартнома ўз ичига олган воситаларнинг қолганларини; ва

(ііі). Бундай воситалар (олдин айтилган объектлар) ўрнатилган жойларни ўша жойнинг ўзида инспекция қилиш.

F. Ўзаро келишилган тадбирларга мувофиқ томонлардан бирининг фикрича, стратегик ҳужум қуролларини яширин равишда жойлаштириш, ишлаб чиқариш, сақлаш ёки ремонт қилиш ишларини амалга ошириш мумкин бўлган жойларни қисқа муддатда огоҳлантириб инспекция ўтказиш.

G. Миллий техника воситалари ёрдамида контрол қилишни қийинлаштирувчи яширин ёки фаолиятнинг бошқа турларидан фойдаланишни тақиқлаш. Бундай қоидалар телеметрияни шартли белгилар билан ифодалашни тасдиқлашни ўз ичига олган ҳамда ракеталарнинг учиши чоғида эфир орқали бериладиган барча телеметрик ахборотдан тўла фойдаланишни таъминлаган бўлур эди.

Н. Конкрет турдаги жойлаштириб қўйилган баллистик ракеталарнинг портловчи каллаклари миқдорини контрол қилишни таъминлайдиган тадбирлар, шу жумладан жойларда инспекция ўтказиш.

І. Стратегик ҳужум қуролларини қисқартириш ва чеклаш билан боғлиқ бўлган фаолиятни миллий техника воситалари ёрдамида кузатишни кенгайтириш. Бу иш шартномага мувофиқ чекланадиган воситаларни ракета базаларида, бомбардимончи самолётларнинг базаларида ҳам, сув ости кемалари жойлашган пунктларда, инспекция ўтказувчи томонлар танлаган жойларда ва пайтда очиқ жойга чиқариб қўйишни ўз ичига олади.

Томонлар, шунингдек ўз стратегик кучлари тўғрисидаги маълумотларни айирбошлашга киришдилар.

Москвадаги ҳозирги учрашувда стратегик ҳужум қуролларини муҳокама қилиш давомида ўзаро келишилган соҳаларни, хусусан самолётларга жойлаштириладиган қанотли ракеталар ҳамда шай бўлиб турадиган қитъалараро баллистик ракеталар хусусида контрол қилиш муаммосини ҳал этиш йўлларини топишга интилиш, имкони борича улар ўзаро келишиб олиш соҳаларни анча кенгайтиришга муваффақ бўлинди. Ўзаро келишиб олишнинг пайдо бўлган янги соҳалари томонлар бир-бирига топширган ҳужжатларда конкретлаштирилди. Женевадаги делегациялар бу натижаларни стратегик ҳужум қуролларига доир Шартнома текстининг қўшма лойиҳасида қайд этадилар.

Шунингдек, томонлар ядровий портловчи зарядлар билан жиҳозланган кемаларда жойлаштириладиган катта олислик қанотли ракеталарини жойлаштиришни чеклаш тўғрисидаги масалани ҳам муҳокама қилдилар.

М. С. Горбачев билан Р. Рейган амалга оширилган катта иш стратегик ҳужум қуролларини қисқартириш ва чеклаш тўғрисида шартнома тузиш учун асосни таъминлайди, деган умумий ишончни изҳор қилдилар. Бундай шартноманинг тузилиши стратегик барқарорликка ҳамда фақат совет ва америка халқларинингина эмас, шу билан бирга бутун инсониятнинг хавфсизлигини мустаҳкамлашга кўмаклашади.

Ана шу базис битимга амал қилиб, КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ва АҚШ Президенти бу соҳадаги куч-ғайратларни катта шижоат ва собитқадамлик билан давом эттиришга келишиб олдилар. Иккала мамлакат делегацияларига шу йилнинг 12 июль куни Женевага қайтиб бориш тўғрисида топшириқ берилади. Қолган муаммолар ҳал этилиши ва шартнома ҳамда у билан боғлиқ ҳужжатлар келишиб олиниши биланоқ буларга дарҳол имзо чекилиши хусусида принципиал тушуниб олишга эришилди.

Москвада бўлган олий даражадаги учрашув чоғида СССР билан АҚШ ўртасида қитъалараро баллистик ракеталар ва сув ости кемаларининг баллистик ракеталарини учириш тўғрисида хабардор этиш хусусида имзоланган аҳднома томонларнинг ядро уруши чиқиб кетиши, жумладан, нотўғри талқин қилиш, янглишиш ёки тасодиф оқибатида ядро уруши чиқиб кетиши хавфини камайтиришга интилаётганликларини акс эттирадиган янги амалий қадамдир.

Раҳбарлар ядро синовлари муаммоси билан боғлиқ масалалар хусусида ягона анжуманда кенг миқёсли босқичма-босқич музокаралар олиб бориш юзасидан иккала томоннинг мажбуриятини тасдиқладилар. Ана шу музокаралар чоғида томонлар дастлабки қадам сифатида ядро қуроли ер ости синовларини чеклаш тўғрисидаги 1974 йилдаги Совет—Америка Шартномасини ва 1976 йилдаги тинч мақсадларда ер ости ядро портлатишлари тўғрисидаги Шартномани ратификация қилишга имкон берадиган ва қуролсизланиш самарали жараёнининг таркибий қисми бўлган ядро синовларини батамом тўхтатишдек пировард мақсад йўлида ядро синовларининг бундан буён оралиқ чеклашларини келишиб олишга киришишга имкон берадиган назоратнинг самарали чораларини келишиб оладилар. Бу жараён, бошқа жараёнлар қаторида, биринчи навбатда ядро қуролларини қисқартиришни ва пировардида бундай қуролларни йўқотиб юборишни мақсад қилиб қўйиши мумкин бўлур эди. Ана шу музокараларнинг биринчи мақсадини амалга ошириш — 1974 йилдаги ядро қуроли ер ости синовларини чеклаш тўғрисидаги Совет—Америка Шартномаси устидан самарали назорат чоралари тўғрисидаги аҳдлашувга эришиш учун томонлар бир-бирларининг синов полигонларида назорат юзасидан биргаликда эксперимент ишлаб чиқиш ва ўтказишга келишиб олдилар.

Шу муносабат билан улар назорат юзасидан биргаликда эксперимент ўтказиш тўғрисидаги битимга имзо чекилганлигини, экспериментга тайёргарлик юзасидан анча иш қилинаётганлигини ва амалий ҳамкорликни, жумладан томонларнинг анчагина намояндалари ҳозир бир-бирларининг синов полигонларида ишлаётганликларини мамнуният билан қайд этадилар. Улар, шунингдек тинчлик мақсадларида ўтказилаётган ер ости ядро портлатишлари тўғрисидаги Шартномага доир янги протокол ишлаб чиқишда жиддий силжишга эришилганлигини таъкидлайдилар ва ядро қуролининг ер ости синовларини чеклаш тўғрисидаги Шартнома устидан самарали назорат чоралари тўғрисида амалий музокараларни давом эттиришга даъват этадилар.

Раҳбарлар ҳозирги кунгача эришилган силжиш ядро синовлари муаммоси билан боғлиқ масалаларда янада олға силжиш учун мустаҳкам негиз бўлади деб ишонч изҳор этиб, музокаралардаги ўз вакилларига тинчлик мақсадларидаги ер ости ядро портлатишлари тўғрисидаги Шартномага доир протоколни ишлаб чиқишни тез орада поёнига етказишни, шунингдек назорат юзасидан биргаликда эксперимент ўтказилиб, унинг натижалари таҳлил этилгандан кейин имкони борича камроқ муддатда ядро қуроли ер ости синовларини чеклаш тўғрисидаги Шартномага доир протокол ишлаб чиқишни туғаллашни топширдилар. Улар ядро қуроли ер ости синовларини чеклаш тўғрисидаги Шартнома учун назорат чоралари — уларни нечоғлик қўллаш мумкин бўлса худди шу тахлитда — кейинчалик ишлаб чиқилиши мумкин бўлган ядро синовларини янада чеклашга доир битимларда фойдаланилади, деб ўз тушунишларини тасдиқладилар. Улар, шунингдек, ядро қуроли ер ости синовларини чеклаш тўғрисидаги Шартномага ва тинч мақсадларда ер ости ядро портлатишлари тўғрисидаги Шартномага доир тегишли протоколлар устидаги иш якунлангандан кейин 1974 йил ва 1976 йилдаги Шартномаларни ратификация қилишга интилаётганликлари ва Вашингтонда бўлган олий даражадаги учрашувда қабул қилинган Қўшма баёнотда келишиб олинганидек музокараларни давом эттиришга интилишдек муштарак ниятлари борлигини айтдилар.

Иккала раҳбар қурол-яроғлар устидан назорат соҳасида энг муҳим халқаро битимлардан бири бўлган ва 130 дан зиёд давлат қатнашган ядро қуролини тарқатмаслик тўғрисида шартноманинг 20 йиллиги бу йил нишонланишини таъкидладилар. Улар ядро қуролини тарқатмаслик тўғрисидаги Шартномага барча давлатларнинг қўшилиши халқаро тинчлик ва хавфсизлик учун муҳим аҳамиятга эга эканлигига ўз ишончларини яна бир карра тасдиқладилар. Улар мазкур шартнома қатнашмаган ҳар бир давлат шу Шартномага қўшилади ёки ядро қуролини қўлга киритишдан воз кечиш ва ядро қуролини тарқатишнинг олдини олишга оид худди шундай халқаро-ҳуқуқий характердаги мажбуриятлар оладилар, деб ишонч изҳор этдилар. Бу ядро қуролларини қисқартириш ва ядро уруши чиқиб кетиш хавфини камайтириш ишида силжишга эришиш имкониятини оширади.

Иккала раҳбар атом энергияси бўйича Халқаро агентликни қўллаб-қувватлаётганликларини яна тасдиқладилар ва бу агентликни янада мустаҳкамлаш юзасидан куч-ғайрат сарфлашни давом эттирамиз деб келишиб олдилар. Улар ядро қуролини тарқатмаслик масалаларида ўзаро мунтазам маслаҳатлашувларнинг аҳамиятини тасдиқладилар ва бундай маслаҳатлашувларни давом эттириш зарур деб келишиб олдилар.

Бош секретарь ва Президент 1987 йил 15 сентябрдаги Совет—Америка битимига мувофиқ Москва ва Вашингтонда барпо этилган ядровий хавфсизликни камайтириш марказлари ўртасида янги алоқа канали ишга туширилганидан мамнуният изҳор этдилар. Бу марказлар СССР ва АҚШнинг стратегик ҳужум қуролларини қисқартириш тўғрисида келажакда тузиладиган Шартнома доирасида ҳам муҳим роль ўйнаши мумкин деб келишиб олинди.

Раҳбарлар кенг қамровли, самарали назорат қилиш мумкин бўлган ва химиявий қуролга эга бўлишга қодир барча давлатларни қамраб оладиган химиявий қуролни жаҳон миқёсида чинакамига тақиқлашга эришишга қаратилган ва ҳозир олиб борилаётган кўп томонлама музокаралар ҳамда икки томонлама Совет — Америка маслаҳатлашувларининг ҳолатини кўриб чиқдилар. Улар, шунингдек, химиявий қуролнинг кенг миқёсда тарқалиб кетиши ва қўлланилиши муаммоси хусусида ташвишланаётганликларини айтдилар.

Раҳбарлар химия қуролини тақиқлаш ва таъсирчан конвенцияни тузишдек муддат нуқтаи назаридан қадри баланд, тенги йўқ вазифани кўриб чиқишга қаратилган куч-ғайратлар муҳимлигини тасдиқладилар. Музокараларда эришилган силжишни ва химия қуролини жаҳон миқёсида тақиқлаш устидан ҳамда икки хил мақсадга мўлжалланган химикатлардан химиявий қурол ишлаб чиқариш мақсадида фойдаланмаслик устидан самарали назорат ўрнатиш билан боғлиқ бўлган мураккаб муаммоларни таъкидлаб, раҳбарлар самарали назоратни таъминлаш муаммоларининг ва конвенция барча қатнашчилари хавфсизлигига путур етказмасликнинг конкрет ечимлари зарурлигини таъкидладилар. Улар шу хусусда ўзларининг тегишли делегацияларига йўл-йўриқлар бердилар.

Иккала томон барча давлатларнинг рўй-рост иш юритиши ишончни мустаҳкамлаш ва самарали конвенция пойдеворини мустаҳкамлашнинг йўлларидан бири сифатида ҳаётий муҳим аҳамиятга эгадир, деб якдил фикр билдирдилар. Раҳбарлар химия қуролига эга бўлган ва химия қуролини яратишга қодир бўлган барча давлатларнинг конвенцияда иштирок этишини таъминлаш мақсадида кўп томонлама негизда яқиндан мувофиқлаштириб туриш зарурлигини ҳам таъкидлашди.

Иккала томон 1925 йилдаги Женева протоколига хилоф равишда химия қуролининг хавфли тарзда тарқалаётганлиги ва қонунга хилоф тарзда қўлланилаётганлигини қатъий қораладилар. Улар мазкур муаммонинг ҳам техникавий, ҳам сиёсий ечимлари муҳимлигини таъкидладилар ва шубҳа туғдирган конвенция бузишлар халқаро миқёсда тергов қилинишини қўллаб-қувватлашларини тасдиқладилар. Химиявий қурол ишлаб чиқаришда фойдаланиладиган химикатлар экспортини назорат қилиш учун сарфлаётган дастлабки куч-ғайратларни таъкидлаган раҳбарлар бундай химикатларни ишлаб чиқишга қодир бўлган барча давлатларга мурожаат қилиб, химия қуролининг тарқалишига ғов соладиган қатъий экспорт назоратини жорий этишга даъват қилдилар.

Раҳбарлар умуман Европада барқарорлик ва хавфсизликни мустаҳкамлашнинг муҳимлигини таъкидладилар. Шу муносабат билан улар қуролли кучлар ва оддий қурол-яроғлар юзасидан янги музокаралар мандатини ишлаб чиқишда ҳозирги кунгача эришилган силжишни табрикладилар ҳамда Европада хавфсизлик ва ҳамкорликка бағишланган кенгаш қатнашчиларининг Венадаги учрашуви тез орада ва мутаносиб якунланиши хусусида ишонч изҳор этдилар. Бош секретарь билан Президент Европада ишончни ва хавфсизликни мустаҳкамлаш ҳамда қуролсизланиш тадбирлари юзасидан Стокгольм конференцияси ҳужжати қоидаларининг тўла амалга оширилиши ошкораликни анча кучайтириши, ўзаро ишончни мустаҳкамлаши мумкинлигини ҳам таъкидладилар.

Улар Марказий Европада қуролли кучлар ва қурол-яроғларни ўзаро қисқартириш юзасидан музокаралардаги ишларнинг аҳволини ҳам муҳокама қилдилар.

Раҳбарлар Европада хавфсизлик ва ҳамкорликка бағишланган кенгаш доирасидаги жараённи янада ривожлантиришга содиқликларини таъкидладилар. СССР ва АҚШ кенгашган бошқа 33 мамлакат билан ҳамкорликни давом эттираверадилар, бундан кўзда тутилган мақсад Хельсинки Якунловчи акти ва Мадрид Якуний ҳужжатида таърифлаб берилган барча асосий йўналишлар бўйича Европада хавфсизлик ва ҳамкорликка бағишланган кенгаш қатнашчиларининг Вена учрашувини салмоқли натижалар билан муваффақиятли якунлашдан иборатдир.

Раҳбарлар экспертлар иштирокида баллистик ракеталар технологиясининг тарқалиши муаммоларини икки томонлама муҳокама қилишга рози бўлдилар.

Улар БМТ Бош Ассамблеясининг қуролсизланиш масалаларига бағишланиб ўтказилаётган махсус сессиясининг муҳимлигини таъкидладилар.

II

Бош секретарь билан Президент инсон ҳуқуқлари ва гуманитар масалаларни батафсил муҳокама қилдилар. Раҳбарлар шу соҳада муттасил кенгайиб бораётган ва тобора конкретлик касб этаётган Совет-Америка мулоқотини кўриб чиқдилар ҳамда бу мулоқотни давом этаётган конкрет силжиш мақсадларида барча даражаларда ўтказиш лозим, деб якдил фикр айтдилар. Мазкур мулоқот инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қадр-қимматининг ниҳоятда тўла таъминланишига, одамлар ўртасидаги алоқаларнинг ривожланишига, маънавий, маданий, тарихий қадриятлар ва бошқа қадриятларнинг фаол баҳам кўрилишига, иккала мамлакат ўртасидаги ҳамжиҳатлик ва иззат-ҳурматнинг ўсишига хизмат қилиши лозимлиги таъкидланди. Шу мақсадда раҳбарлар анжуман таъсис этиш имкониятини муҳокама қилдилар, бу анжуман доирасида мунтазам асосда иккала жамият турли табақалари намояндаларининг учрашувини ўтказиш мумкин бўлур эди. Икки раҳбар ҳар иккала мамлакат қонун чиқарувчи органлари ўртасида ахборот алмашиш ва алоқаларни йўлга қўйиш, шунингдек инсон ҳуқуқларини таъминлашга тааллуқли масалалар билан бевосита алоқадор бўлган юристлар, врачлар ва бошқа касблар вакилларининг муҳокамаларини, жамоат ташкилотлари вакиллари ўртасидаги муҳокамаларни уюштириш мақсадида ҳозиргача кўрилган тадбирларни таъкидлаб ўтдилар.

III

Бош секретарь билан Президент регионларга доир кўпгина масалаларни, жумладан Яқин Шарқ, Ироқ билан Эрон ўртасидаги уруш, Африка жануби, Африка Мугузи, Марказий Америка, Кампучияга, Корея ярим оролига тааллуқли масалалар ва бошқа масалаларни батафсил муҳокама қилдилар. Улар 1988 йилнинг апрелида Женевада Афғонистон масаласини бартараф этиш хусусида битимлар имзоланганлигидан мамнуният изҳор этдилар. Гарчи, бўлиб ўтган муҳокамалар натижасида регионлардаги кескинлик сабабларига ва бу кескинликни бартараф этиш воситаларига баҳо беришда жиддий ихтилофлар борлиги маълум бўлиб қолган бўлса ҳам, раҳбарлар СССР билан АҚШ ўртасида амалий равишда баҳамжиҳат ҳаракат қилиш учун бу тафовутлар тўсиқ бўлмаслиги керак, деб якдил фикр айтдилар.

Иккала мамлакат раҳбарлари барча даражаларда Совет-Америка муҳокамаларини давом эттириш ниятида эканликларини яна бир карра тасдиқладилар, бундан кўзда тутилган мақсад — регионлардаги можароларнинг қатнашчиларига уларнинг мустақиллиги, эркинлиги ва хавфсизлигига кўмаклашадиган тинч ечимларни топишга ёрдам беришдан иборат. Улар Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва бошқа халқаро муассасаларнинг регионлардаги можароларни ҳал этишга қўшадиган ҳиссасини ўйлаб, бу ташкилотларнинг қобилиятини мустаҳкамлаш муҳимлигини таъкидладилар.

IV

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари билан АҚШ Президенти ўзларининг 1987 йил декабрида Вашингтондаги учрашувидан кейин икки томонлама алоқаларни, айрибошлашларни ва ҳамкорликни янада кенгайтириш ишида эришилган силжишни кўриб чиқдилар. Улар Совет-Америка муносабатларидаги ҳамжиҳатликни яхшилаш ва барқарорликни таъминлаш ишида иккала мамлакат ўртасидаги ўзаро манфаатли айирбошлашларнинг тобора ўсиб бораётган роли ва аҳамиятини қайд этдилар. Улар мазкур алоқаларни кучайтириш ниятида эканликларини айтдилар.

Женева, Рейкьявик ва Вашингтонда олий даражада учрашувлар давомида юзага келган кўпгина масалалар бўйича конкрет аҳдномаларга эришилганлигидан алоҳида мамнуният изҳор этилди.

М. С. Горбачев билан Р. Рейган қуйидаги соҳаларда: транспорт фани ва технологияси; денгиздаги излаш ва қутқариш; Тинч океаннинг шимолий қисми ва Беринг денгизи районларида бирлашган радионавигация системасини вужудга келтириш; шунингдек, балиқ хўжалиги соҳасидаги ўзаро муносабатлар борасидаги самарали ҳамкорлик учун қўшимча имкониятлар очадиган икки томонлама бир қанча битимлар тузилганини табрикладилар.

Совет ва Америка раҳбарлари атом энергиясидан тинч мақсадларда фойдаланиш соҳасида ҳамкорлик қилиш тўғрисидаги икки томонлама битим доирасида граждан ядро реакторлари хавфсизлиги борасидаги ҳамкорлик тўғрисида яқинда Совет— Америка меморандуми имзоланганини табрикладилар. Шу битимнинг амал қилиш муддатини узайтириш тўғрисида ўзаро дипломатик ноталар айирбошланди.

Уй-жой қурилиши ва бошқа турдаги қурилиш соҳасида ҳамкорлик қилиш тўғрисидаги битим доирасида иқлим ва геология шароитлари мураккаб бўлган районларда қурилиш соҳасида ҳамкорлик қилиш ҳақида яқинда имзоланган протокол хусусида мамнуният изҳор қилинди.

Томонлар денгиз пароходчилиги масалалари, Шимолий муз океани ва Тинч океанидаги, Чукотка ва Беринг денгизларидаги денгиз бўшлиқларини чегаралаб қўйиш, базавий илмий-тадқиқотлар, фавқулодда вазиятларда Беринг ва Чукотка денгизларининг ифлосланишига қарши кураш масалаларига оид музокаралардаги ишларнинг аҳволини кўриб чиқдилар. Улар музокаралардаги ўз вакилларига шу соҳаларда ўзаро мақбул аҳдлашувларга тезроқ эришиш соҳасидаги куч-ғайратларни кучайтиришни топширдилар.

СССР ва АҚШ раҳбарлари наркотик моддаларнинг қонунга хилоф равишда халқаро оборотига қарши кураш тўғрисидаги масала икки томонлама муҳокама қилина бошлаганини табрикладилар. Улар дунё океанидан фойдаланишнинг ҳуқуқий жиҳатларига, авиация ва денгиз транспортидаги хавфсизликни таъминлаш масалаларига, шунингдек ҳуқуқ соҳасида иккала томонни қизиқтираётган масалаларга оид томонлар ўртасида ўтказилаётган маслаҳатлашувлардан мамнуният изҳор қилдилар.

Бош секретарь билан Президент илм-фан, маориф, маданият, спорт соҳаларида умумий битим доирасида амалга оширилаётган икки томонлама алоқалар, айирбошлашлар ва ҳамкорлик кенгайиб бораётганини қайд этдилар, 1989 — 1991 йилларга мўлжалланган ҳамкорлик ва айирбошлаш программаси имзоланганини табрикладилар ҳамда бундай айирбошлашларни давом эттириш ва янада кенгайтириш ниятида эканликларини билдирдилар. Ушбу программа амал қилиб турган пайтда томонлар ўзаро манфаатдорликни ва молиявий-техникавий шароитларни эътиборга олиб, иккала мамлакат ҳукуматлари номидан тегишли битим имзолаш мақсадида АҚШда ва СССРда маданий-ахборот марказларини очиш тўғрисида музокара ўтказадилар.

Ўзларининг мулоқоти бошлангандан буён ўтган вақт ичида одамлар ўртасидаги алоқалар, ижтимоий айирбошлашлар сезиларли равишда ўсиб, икки томонлама муносабатлардаги энг жўшқин ҳодисалардан бири бўлиб қолганлигидан мамнуният изҳор этилди.

Улар ҳамжиҳатликни мустаҳкамлаш воситаси сифатида шундай айирбошлашларни янада кенгайтириш ишига содиқ эканликларини тасдиқладилар ва келгусида ёшлар ўртасидаги айирбошлашни кенгайтириш режаларини табрикладилар. Шу нуқтаи назардан улар ўрта мактабларнинг ўқувчилари ўртасидаги айирбошлашларни янада яхшироқ йўлга қўйиш ғоясини амалий тарзда кўриб чиқишга тайёрлик изҳор этдилар. Маданият, театр ва кино соҳасида кейинги вақтлардаги Совет — Америка қўшма ташаббуслари ижодий касблар намояндалари иштирокининг янги имкониятлари сифатида мисол қилиб кўрсатилди. М. С. Горбачев билан Р. Рейган СССР билан АҚШ ўртасида, шу жумладан уларнинг миллий олимпиада комитетлари ўртасида фаол ривожланиб бораётган спорт алоқаларини қайд этдилар. Шу муносабат билан улар халқаро олимпиада ҳаракатининг спорт мусобақалари учун шароит яратиш билан айни бир вақтда халқлар ўртасида ҳамкорлик ва ҳамжиҳатликка кўмаклашаётганини қўллаб-қувватлашларини билдирдилар.

Бош секретарь билан Президент атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, медицина фани ва соғлиқни сақлаш, илмий тадқиқотлар ва сунъий юрак ишлаб чиқиш, қишлоқ хўжалиги, дунё океанини тадқиқ қилиш соҳаларида ҳамкорлик тўғрисидаги икки томонлама битимлар доирасидаги ўзаро алоқа муваффақиятли ривожланиб бораётганини қайд этдилар ва мазкур соҳалардаги ўзаро манфаатли ҳамкорликни кенгайтиришни давом эттириш ниятида эканликларини билдирдилар.

(Давоми учинчи бетда).

МОСКВАДА ОЛИЙ ДАРАЖАДАГИ ҚЎШМА БАЁНОТ

(Давоми. Боши иккинчи бетда).

М. С. Горбачев билан Р. Рейган атом энергияси халқаро агентлиги (МАГАТЭ) воситачилигида халқаро термоядро экспериментал реакторининг концептуал лойиҳаси устида СССР, АҚШ, Япония ва Евратом олимлари ҳамда мутахассислари бошлаган ишдан мамнуният изҳор этдилар. Термоядро синтези энергияси негизида бутун инсониятнинг бахт-саодати йўлида энергиянинг арзон, экологик жиҳатдан мусаффо ва аслида битмас-туганмас манбаини вужудга келтириш имкониятини очадиган мана шу янги қадамнинг аҳамияти таъкидлаб ўтилди.

Бош секретарь билан Президент Совет Иттифоқи, Қўшма Штатлар, Канада ва Франция вакиллари ўртасида одамларнинг ҳаётини сақлаб қолиш билан боғлиқ бўлган инсонпарвар соҳа — КОСПАС-САРСАТ қидирув ва қутқарув жаҳоншумул йўлдош системасини яқин келажакда ташкилий жиҳатдан расмийлаштириш тўғрисида эришилган аҳдлашувни табрикладилар.

Совет ва Америка раҳбарлари болаларни омон сақлаб қолишнинг энг самарали усуллари ёрдамида болаларнинг нобуд бўлиши миқёсини қисқартириш хусусида жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖСТ) билан БМТ болалар фонди (ЮНИСЕФ) эълон қилган мақсадларни қўллаб-қувватлашларини тасдиқладилар. Улар бошқа мамлакатлар ва бутун халқаро ҳамжамиятини шу мақсадларга эришиш йўлидаги куч-ғайратларни активлаштиришга чақирадилар.

СССР ва АҚШ раҳбарлари жаҳон миқёсида иқлимнинг ўзгариши ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш масалаларидаги, шу жумладан атмосфера озонини ҳимоя қилиш ва сақлаб қолиш ҳамда эҳтимол тутилган жаҳоншумул исиш тенденцияси каби ўзаро ташвиш туғдираётган ва экологик хавфсизликни таъминлаш билан боғлиқ бўлган соҳалардаги ҳамкорликни кенгайтириш ишида ўзларининг Вашингтондаги учрашувидан буён қилинган ишлардан мамнуният изҳор қилдилар. Иккала мамлакатнинг атроф-муҳитни ва қуруқликнинг, дунё океани ва ер атмосферасининг экологик ҳолатини жаҳон миқёсида кузатишни таъминлайдиган космик воситалари ноёб имкониятларидан фойдаланишни активлаштириш мақсадга мувофиқ эканлиги ҳам таъкидланди. Келгусида мана шу муҳим соҳадаги икки томонлама ва кўп томонлама ҳамкорликни ривожлантиришни давом эттириш зарурлиги таъкидланди.

Иккала мамлакатнинг космик фанга ва тадқиқотларга муттасил содиқлигини эътироф этиб, шунингдек космик фазони тинч мақсадларда тадқиқ қилиш ва ундан фойдаланишда ҳамкорлик қилиш тўғрисидаги битимни (1987 йил) амалга ошириш давомида эришилган силжишни қайд этиб, иккала раҳбар бир-бирининг космик аппаратларида илмий асбоб-ускуналарни жойлаштириш учун ўзаро асосда имкониятлар бериш йўли билан, шунингдек иккала мамлакатнинг қуёш системасини ўрганиш учун келажакда учувчисиз учишлар соҳасида, иккала мамлакатнинг шундай учишларни амалга ошириш соҳасида бундан буёнги Совет—Америка ҳамкорлиги истиқболларини чамалаш мақсадида ўтказаётган мустақил миллий тадқиқотлари натижаларини айирбошлаш йўли билан космосни тинч ўзлаштириш соҳасидаги ўзаро алоқани кенгайтириш хусусида янги ташаббус билан майдонга чиқишга қарор бердилар. Шунингдек, улар иккала мамлакатнинг космик илмий тадқиқот экспедициялари илмий самарасини ошириш мақсадида космосга оид илмий маълумотларни айирбошлашни ва бир-бирларига олимлар юборишни кенгайтириш тўғрисида бир битимга эришдилар. Улар Ойга ва Марсга қилинадиган илмий экспедицияларни эҳтимол тутилган икки томонлама ва халқаро ҳамкорлик соҳалари бўлади, деб қайд этдилар.

М. С. Горбачев билан Р. Рейган Арктиканинг ноёб экологик, демографик ва бошқа хусусиятларини эътиборга олиб, Арктика регионидаги икки томонлама ва маҳаллий алоқалар ҳамда ҳамкорлик кенгайиб бораётганини қўллаб-қувватлашларини таъкидладилар. Улар бир қанча икки томонлама битимлар доирасида ҳам, шунингдек халқаро Арктика илмий комитети доирасида ҳам шу регионда манфаатдор бўлган давлатлар ўртасидаги илмий ва экологик ҳамкорликни кучайтириш режаларини ва мавжуд имкониятларини қайд этдилар. Улар Совет шимоли ва Аляска туб жой халқлари ўртасидаги алоқалар кенгайишини қўллаб-қувватлашларини билдирдилар.

СССР ва АҚШ раҳбарлари Антарктика тўғрисидаги кўп томонлама шартноманинг ижобий ролини қайд этдилар ҳамда СССР билан АҚШ ўртасидаги шу регионидаги илмий ҳамда экологик ҳамкорликнинг аҳамиятини таъкидладилар.

Томонлар ўзаро манфаатли савдо-иқтисодий муносабатлар кенгайиб бораётганини қатъиян қўллаб-қувватлашларини яна бир бор тасдиқладилар ва шу муносабат билан бу соҳада яқинда кўрилган тадбирларни уқтириб ўтдилар. Улар коммерция жиҳатидан яшаш қобилиятига эга бўлган ҳамда иккала мамлакатнинг қонунлари ва нормаларига мос бўлиб тушадиган қўшма корхоналар савдо муносабатларини янада ривожлантиришда ўз ролини ўйнаши мумкинлигига ишончлари комил эканлигини яна бир бор билдирдилар. Савдо-сотиқ масалалари билан шуғулланувчи Совет—Америка қўшма комиссиясининг шу йил апрелда бўлиб ўтган сессияси натижалари маъқулланди ҳамда шу комиссия доирасида ўзаро манфаатли савдо-сотиқни ривожлантириш учун янада қулай шароит яратиш мақсадида тармоқ иш группалари ташкил этилишидан мамнуният изҳор қилдилар. Томонлар комиссия сессиясининг иши натижаси бўлмиш қўшма баёнотни ҳамда СССР билан АҚШ ўртасида иқтисодий, саноат ва техника ҳамкорлигига кўмаклашиш тўғрисидаги узоқ муддатли битимга (1974 йил) тузатишлар тўғрисидаги протоколни қайд этиб, мазкур комиссия бундан буён ҳам олға силжишга кўмаклашиб, эришилган натижаларни ривожлантириши лозим, деган фикрга келдилар.

СССР ва АҚШ раҳбарлари ҳаво қатнови тўғрисидаги Совет—Америка ҳукуматлараро битими асосида Аэрофлот билан Пан-Америкэн ўртасидаги ўзаро алоқа манфаатли ҳамкорликнинг ижобий намунаси тариқасида кенгайиб бораётганини қайд этдилар.

Бош секретарь билан Президент СССРнинг Нью-Йоркда ва АҚШнинг Киевда бош консулхоналарини амалда имкони бўлган муддатларда очиш тўғрисидаги мавжуд аҳдлашувни тасдиқладилар.

М. С. Горбачев билан Р. Рейган СССР ва АҚШнинг дипломатия ҳамда консуллик ваколатхоналари ва уларнинг ходимлари бир-бирининг территориясида бўлишининг муносиб ва хавф-хатарсиз шароитини таъминлаш билан боғлиқ масалаларни муҳокама қилдилар. Улар шу муносабат билан вужудга келадиган муаммоларни ўзаро ҳамжиҳатлик асосида амалий равишда кўриб чиқиш зарурлиги ҳақида шартлашиб олдилар.

V

Бош секретарь билан Президент келгуси ойларда муносабатларни ривожлантиришда шахсан ўзларининг иштироклари аҳамиятини эътироф қилиб, ташқи ишлар министри Э. А. Шеварднадзе билан давлат секретари Ж. Шульцга заруратга қараб, учрашувлар ўтказиб туриш ҳамда масалаларнинг мана шу мажмуаси бўйича келгусидаги амалий силжишни таъминлаш йўллари ҳақида уларга маълумот бериб туриш ҳақида кўрсатма бердилар. Экспертлар даражасидаги алоқалар ҳам давом эттирилади ва жадаллаштирилади.

М. С. ГОРБАЧЕВНИНГ МАТБУОТ КОНФЕРЕНЦИЯСИ

(Давоми. Боши биринчи бетда).

Хавотирланиш учун эса асослар бор. Кейинги вақтларда содир бўлган икки воқеа бизни ташвишга солди: биринчидан, Кобулни ўққа тутмоқдалар, Кобулда совет элчихонаси, қўшинларимиз бор; иккинчидан, кеча Кандаҳор районида ўртоқларимиз ҳалок бўлишди, бир неча киши дом-дараксиз йўқолди. Биз қўшинлар олиб чиқиб кетила бошлаган пайтдан эътиборан совет қўшинлари уруш ҳаракатларида қатнашмайди, деб ваъда берган эдик. Биз айнан шундай иш тутдик. Аммо биз иғвогарликлар бўлмаса ва бизнинг қўшинларимизга безориларча ҳужум қилинмаса, совет қўшинлари шундай иш тутади, деб писанд қилиб қўйганмиз. Башарти иғвогарлик ва ҳужумлар бўлса, биз бунга тегишли тарзда жавоб қайтарамиз. Бу нарса ҳам равшан бўлиши керак. Аҳдлашув — аҳдлашув-да. Биз Покистон нима қилаётганини кўриб турибмиз ва шу муносабат билан СССР Ташқи ишлар министрлиги Баёнот эълон қилди. Тафсилотларга берилмоқчи эмасман. Битимни барбод қилишга уринишлар бўлаётганини, бу эса таҳликали салбий оқибатларга олиб бориши мумкинлигинигина таъкидлайман. Бу гап Президентга ва бутун Америка делегациясига тўппа-тўғри айтилди.

Америка Қўшма Штатлари билан Совет Иттифоқи сиёсий ёндашувлар асосида, можаронинг барча қатнашчилари манфаатлари мувозанатини эътиборга олиб, реализм асосида маҳаллий можароларни ҳал этишга амалий ҳисса қўшишлари мумкин, деб ўйлайман.

Гуманитар масалаларда, инсон ҳуқуқлари хусусида муайян силжиш бўлганини айта оламан. Мен масалани Президент олдига шу тарзда қўйдим. Вақти-вақти билан бу соҳада қандайдир конкрет муаммолар пайдо бўлиб турибди. Биз бу муаммоларни ҳамиша синчиклаб кўриб чиқиб, ҳал этиб келдик. Бундан буён ҳам кўриб чиқиб, ҳал этаверамиз. Аммо мен вазият ҳақида нақадар кўп ўйласам, Америка маъмурияти инсон ҳуқуқлари, бизнинг мамлакатимизда демократия соҳасида рўй бераётган жараёнлар билан боғлиқ бўлган реал аҳволни тушуниб етмаяпти, деган хулосага тобора кўпроқ келяпман. Эҳтимол, турмушнинг бу соҳасида Америкадаги вазиятни биз ҳам равшан англамаётгандирмиз. Мен: келинг, парламентлараро ҳамкорлик доирасида семинар уюштирайлик, унда парламентларимизнинг, сиёсат, жамоат доираларимизнинг намояндалари учрашиб, ахборот айирбошласинлар, Америкада ва бизнинг жамиятимизда мазкур соҳада рўй бераётган воқеаларни баҳоласинлар, деб таклиф қилдим. Биз шундай қилишга тайёрмиз.

Ҳозирча инсон ҳуқуқлари масалаларида қуруқ муҳокамалар жуда кўп. Тўртинчи учрашувнинг мана шу қисмида ташвиқотчилик усуллари, турли-туман найрангбозликлар устунлик қилганини айтишим керак. Шу сабабли матбуотимиз бунга етарли баҳо берганини кечикиб бўлса-да, бугунгина билганимда (газеталарни ўз вақтида ўқишга вақт тополмаган эдим), у ошкоралик доирасида тўғри йўл тутибди, деган хулосага келдим. Президент визитининг бу қисмини ҳам халқимизга кўрсатиш керак эди. Халқ ҳамма нарсани билгани яхши.

Тўртинчи учрашувнинг бу қисмидан мен хурсанд бўлганим йўқ. Амалий сиёсат билан шуғулланиш керак, деб ўйлайман. Президент менга Совет Иттифоқидаги инсон ҳуқуқлари хусусида ўз мулоҳазаларини айтганида, мен ҳам унга кўп савол бердим. У узоқ вақт изоҳ беришига тўғри келди: у Америка Қўшма Штатларидаги инсон ҳуқуқларининг аҳволи тўғрисида менинг ўз фикримни ўзгартиришимни хоҳлар эди. Мен унинг гапларини эшитгач, бундай дедим: Президент жаноблари, Сизнинг изоҳларингиз ишонарли эмас, чунки мен бу масала хусусида кўп материал босиб чиқараётган матбуот ҳақида гапирмаганда ҳам, Америка конгрессининг маълумотларига таянувчи фактлардан фойдаландим. Менинг мавқеимда расмий маълумотларга таянган яхшироқ.

Музокараларни фақат мана шундай олиб бориш лозим, деб ҳисоблайман. Келинг, бир-биримизга очиқ кўз билан қарайлик, келинг, бир-биримизнинг тарихимиз, анъаналаримиз, қадриятларимизни кўрайлик, бир-биримизнинг танлаб олган йўлимизни ҳурмат қилайлик, халқларимизни ҳурмат қилайлик. Чунки, пировард натижада йўлни халқлар танлаб олади, дарвоқе, халқларнинг ўзи яқинлашувни, билиб олишни, дўстликни талаб қилмоқда. Америкаликлар ҳам бу ҳақда гапирмоқдалар, бизнинг одамларимиз ҳам ошкора гапирмоқдалар. Кеча Президентга бу хусусда кўп гап айтилди. Келинг, одамларимиз нимани хоҳлаётганликларига қулоқ солайлик. Модомики, сиёсатчиларни халқ сайлаб қўйган экан, улар халқларнинг фикр-ўйларини пайқаб олишлари ва уларни конкрет сиёсатда рўёбга чиқаришлари керак. Модомики биз Совет — Америка муносабатларини ва умуман дунёдаги вазиятни соғломлаштиришга жазм қилган эканмиз, биз бу жараёнга ёрдам беришимиз керак.

Америка Қўшма Штатлари Президенти совет кишилари билан гаплашиш имкониятига эга бўлганлиги унинг Совет Иттифоқига визитининг муҳим хусусияти бўлганини айтишим керак. Бу — Президент ва рафиқасининг биринчи визити бўлди, Совет Иттифоқи ҳақидаги, совет кишилари тўғрисидаги ўз таассуротларини тўлдириб олиш учун биринчи танишув бўлди. Кўп иш программа доирасида бўлди, бир қанча ҳолларда улар ўзлари хоҳлаганча, программадан ташқари ҳаракат қилдилар. Рейган хонимнинг программаси муҳим элемент бўлди, бу программа унга Совет Иттифоқи билан танишиш имконини берди. Кеча Президент одамларимиз билан суҳбатлашаётган пайтда, мен ҳам ҳозир бўлган чоғда кимдир, Президент жаноблари, Сиз Совет Иттифоқини ҳали ҳам «ёвузлик империяси» деб ҳисоблайсизми, деб сўради, менимча, бу савол матбуотда ҳам босилди.

У, йўқ, деб жавоб қайтарди. Бу гапни у Кремлдаги шоҳ-тўпи ёнидаги матбуот конференциясида, «ёвузлик империяси»нинг марказида айтди. Буни инобатга оламиз, демак, қадимий юнонлар айтганидек, «вақт ўтади, ҳамма нарса ўзгаравераді».

Бу воқеа менинг Президентда реализм туйғуси бор, деган фикримни тасдиқлайди, бу туйғу эса сиёсатчи учун жуда муҳим фазилатдир. Реалликлар қандай бўлмасин, уларга дадил қарамоқ керак. Реал жараёнларни таҳлил этиш, баҳолаш асосига қурилган сиёсатгина сиёсат деб аталишга лойиқдир.

Мен бироз четга чиқиб Президент учун гапира бошладим. Менимча, Президент ўз учрашувлари тўғрисида қандай ўйлаётганини сизларга ўзи айтгани яхши. Аммо мен ўзим шоҳид бўлган гапларнигина эслатиб ўтдим.

Умуман, мен шундай якун чиқарган бўлур эдим: Президентнинг визити, бўлиб ўтган музокаралар Совет—Америка муносабатларини соғломлаштиришга, ривожлантириш ва мустаҳкамлашга хизмат қилади, бу муносабатларни янада юқори поғонага кўтаради.

Бундан кўпроқ натижаларга эришиш мумкинмиди? Бу савол бизни ҳам, сизни ҳам қизиқтириши табиий. Ҳозиргина биз шу ҳақда баҳслашдик, шу боисдан ҳам мен ҳамкасбларим билан бирга сизнинг ҳузурингизга бироз кечикиб келдик. Биз олға силжимай, ярим йўлда тўхтаб, баҳсни тугалладик. Мен, нима ҳам қилардик, сиёсат — имкони бўлган ишни қилиш санъати эканини айтишим керак эди. Бу учрашувда кўпроқ натижага эришиш мумкин эди, деб ҳисоблайман.

Масалан, мен Президентга ниятлар ва сиёсий ҳаракатларнинг платформаси тариқасида ҳозирги замоннинг сиёсий реалликларини таърифлаш борасида янги катта қадам қўйишни таклиф қилдим. Бунда мен ва раҳбариятдаги ўртоқларим Женевадан кейин орттирган тажрибамизга асосландик. Женевада биз, ядро уруши мумкин эмас, унга йўл қўйиб бўлмайди, бу урушда ғолиблар бўлиши мумкин эмас ва умуман Совет Иттифоқи билан Америка ўртасида ҳар қандай урушга йўл қўйиб бўлмайди, деб қайд қилган эдик.

Бундан учрашувнинг эртасига ёки иккинчи ҳафтасида ҳамма ядровий муаммолар ҳал этилади ва ядро қуроли қолмайди, деган маъно келиб чиқмас эди. Йўқ, қурол қолаверади, аммо биргаликдаги мана шу қайднинг жуда катта маъноси бор эди, бутун дунёда у кучли таассурот қолдирди. Ҳозир биз муаммоларни сиёсий йўл билан, манфаатларнинг мувозанати асосида, халқлар танлаб олган социал йўлни ҳурмат қилиш асосида ҳал этиш керак, деган хулосага тобора кўпроқ келяпмиз. Бас, шундай экан, хоҳлаймизми, йўқми, биз ўзимизнинг реал дунёмизда яшашни ўрганишга мажбурмиз.

Агар Президентнинг нутқлари киритилган сўнгги китобни ҳамда КПСС Марказий Комитети Бош секретарининг танланган мақолалари ва нутқлари китобини олиб кўрсангиз, биринчисида ҳам, иккинчисида ҳам мана шу баёнотларни кўрасиз. Биз мана шу тушунчага, кейинги йиллар тажрибасидан олинган сабоқларга асосланиб, келинг, мана шу сиёсий қайдни ҳозирги Қўшма баёнотга киритайлик, деб таклиф қилдик. Мен мана бу лойиҳани Президентга тақдим этдим. Биз иккаламиз ҳозирги дунёда вужудга келган реалликларни ҳисобга олиб, ҳеч қандай низоли муаммолар ҳарбий йўл билан ҳал қилинмаслиги керак, биз тинч-тотув яшашни халқаро муносабатларнинг универсал принципи деб биламиз ва давлатлар ўртасидаги тенглик, ички ишларга аралашмаслик ҳамда социал-сиёсий йўлнинг эркинлиги барча халқлар учун дахлсиз ва мажбурий деб тан олиниши керак, деб ҳисоблаймиз. Мен Президентга русча ва инглизча текстларни топширдим. У ўқиб чиқиб, менга бу ёқади, деди. Бугун биз Қўшма Баёнотнинг узил-кесил текстини келишиб олиш учун келганимизда бу таъриф Президентнинг атрофидаги айрим кишиларга ёқмаганлиги маълум бўлди. Шу хусусда мунозара бошланди. «Тинч-тотув яшаш» ибораси бир вақтлар совет раҳбариятининг Никсон ва Киссинжер билан имзолаган ҳужжатларида ишлатилганлиги учун бу ибора ёқмаётганини пайқадик. Гарчи, ҳақиқатан ҳам тинч-тотув яшашни хоҳлаётган бўлсак-да ва назаримда, бунга ҳеч ким шубҳаланмаётган бўлса-да, модомики, бу ибора мақбул эмас экан, биз уни олиб ташладик.

Янги нусха пайдо бўлди, бу иборанинг элементларини Президентнинг ўзи айтди. Аммо бу таъриф ҳам якунловчи баёнотга шу тарзда киритилмади, умуман якунловчи ҳужжатда жиддий қайдлар бор. Аммо бу қайдлар яна ҳам жиддийроқ ва салмоқлироқ бўлиши мумкин эди. Башарти, биз бугун муаммоларни ҳал этишнинг сиёсий усуллари асос қилиб олиниши ва уларни ҳарбий йўл билан ҳал этишга умид боғламаслик керак, деб қайд этсак, бу эртагаёқ қўшинлар ва қурол-яроғлар йўқ бўлиб кетади, деган гап эмас.

Йўқ, биз Женевада ядро уруши мақбул эмаслигини ва унга йўл қўйиш мумкин эмаслигини қайд этганимиздан кейин ядро қуроли йўқ бўлиб кетмади. Аммо бу Совет — Америка мулоқоти учун ҳам, дунёдаги мулоқот учун ҳам жуда муҳим сиёсий йўл-йўриқ эди. Совет Иттифоқининг раҳбарлари ҳам, АҚШнинг раҳбарлари ҳам бу ҳақда алоҳида-алоҳида гапирганликлари сабабли бундай қайдни биз жуда муҳим деб ҳисоблаган эдик. Ўйлайманки, бу галги учрашувда маданий халқаро муносабатларни шакллантириш йўлида катта қадам қўйиш имконияти бой берилди.

Европадаги оддий қуроллар хусусидаги музокаралар мавзуи тўғрисида келишиб ололмадик. Биз олий даражадаги учрашувдан фойдаланиб, Вена анжуманининг иши билан шуғулланмай, албатта, унинг ишини енгиллаштиришни таклиф этдик. Чунки гап биз, Совет Иттифоқидагилар билан америкаликлар музокараларнинг мавзуидек муҳим масала хусусида қандайдир бир фикрга, қандайдир тушунчага келишимиз ҳақида бормоқда. Венада мандат тайёрлаш жараёнига ҳозир айни шу нарса тўсқинлик қилиб турибди. Дарвоқе, бу позиция Женевада Шульц жаноблари билан Совет Иттифоқи ташқи ишлар министри ўртоқ Шеварднадзенинг учрашувида юзага келган эди. Шундай бўлса-да, иккала томон бу позицияга ижобий назар билан қараса-да, у баёнотга кирмай қолди. Гарчи сиртдан қараганда яхши баҳона — Венадаги мулоқотнинг вазифасини ўташ ноқулай, деган баҳона билан шундай қилинди.

Биз бу юмуш билан шуғулланмоқчи эмас эдик, аксинча биз ўз нуқтаи назаримизни таклиф этиш орқали уни осонлаштирмоқчи эдик, Вена учрашувининг қатнашчилари бундан фойдаланишлари мумкин эди. Мен мана булар ҳақида ўйладим: Европадаги оддий қурол-яроғлар, уларни қисқартириш билан боғлиқ муаммо ҳал этилмас экан, ядровий қуролсизланиш жараёнини, 50 процент қисқартириш жараёнини илгари силжитиб бўлмайди, деган баҳона теварагида қанчадан-қанча гап-сўз бўлди. Аммо биз шу жараённи ўрнидан қўзғатиш учун амалий таклифларни ўртага ташлашимиз биланоқ яна ғалати найранглар бошланади, гапни четга буришади. Гўё Варшава пактининг кучи устун деган овозалар Ғарбдаги ҳаммани ташвишга солган эди. Биз, келинглар, ҳамма нарса равшан бўлиши учун маълумотларимизни қиёслаб кўрайлик, деб айтганимизда, иккинчи томон жавобдан бўйин товлади. Энди биз, келинглар, музокараларнинг мавзуини бир хил тушуниб олдик, деб айтишни таклиф қилдик. Бу нарса Венадаги ишни осонлаштиради. Яна бўлмади. Бизнинг Европадаги номутаносиблик ва нотенгликни тугатишга ҳамда қитъада қурол-яроғлар ва қуролли кучларнинг ҳужум қилмайдиган структураси вазиятини вужудга келтиришга қатъиян ўтиб, қурол-яроғлар ва қуролли кучлар даражасини анча пасайтиришга қаратилган уч босқичдан ва таркибий қисмлардан иборат бўлган дадил ва мутлақо реалистик планимизни америкаликлар қабул қилмадилар. Иккита энг қудратли иттифоқ ўртасидаги қаршима-қарши туриш хавфини камайтиришга оид музокараларга зарур жўшқинлик бахш этиш, бинобарин, халқаро хавфсизликка кўмаклашиш соҳасидаги яхши имконият қўлдан берилди, деб ҳисоблайман.

Сиёсат — имкони бўлган ишларни қилиш санъатидир. Ҳар ҳолда мен ҳамма умидлар ҳам ушалмаганлигидан таҳликали хулосалар чиқарганим йўқ. Шунга қарамай, музокараларнинг мазмуни ҳақида сизларда тўлиқроқ тушунча бўлиши учун ўз фикр-мулоҳазаларимни айтиб ўтмоқчи бўлдим.

Ўз нутқимни тугатишимдан аввал битта умумий таассуротимни ўртоқлашмоқчиман. Бу ҳақда гапирмасам, сизларга тўғри ва ҳаққоний гапни айтмаган бўлур эдим. Менда Америка позициясининг зиддиятли характери тўғрисидаги тасаввур вужудга келмоқда. Бу кузатув ҳозирги учрашув якунидангина ҳосил бўлгани йўқ. Биз илгари ҳам шундай ҳолатга дуч келган эдик.

Америка ёндашувининг, Америка позициясининг зиддиятлилиги нималардан иборат? Бир томондан, бизда уруш бўлмаслиги керак, унга йўл қўйиб бўлмайди, деган қўшма баёнот бор. Биз қурол-яроғларни қисқартириш ҳақида, қуролсизланиш тўғрисида амалий равишда гаплашяпмиз, муаммоларни сиёсий воситалар билан ҳал этиш мақбуллигини айтяпмиз. Иккинчи томондан эса, кучга умид боғлаш тўғрисидаги гапни доимо эшитиб келдик, бу сафар Москвада ҳам ва Президентнинг СССРга келиши олдидан сўзлаган нутқларида ҳам кўп марталаб эшитдик. Демак, куч, қуролли куч, ҳарбий қудрат Қўшма Штатларнинг Совет Иттифоқига нисбатан, қолаверса бошқа мамлакатларга нисбатан ҳам тутаётган сиёсатидаги асосий принцип, деб эълон қилинмоқда.

Женевада қайд этилган гапларни бу ёндашув билан қандай қилиб қовуштириб бўлади? Бир томондан, Президент билан биз иккала халқимиз тинчликда, ҳамкорликда яшашни ва ҳатто дўст бўлишни хоҳлайдилар, деб қайд этяпмиз. Оддий кишиларнинг гапларида ҳам шу фикр акс этмоқда. Мен Америка матбуотини ўқидим. 2000 йилга борганда бизнинг муносабатларимиз қандай бўлишини хоҳлайсиз, деган саволга жавобан америкаликлар рақобатни эмас, балки дўстона муносабатларни ва ҳамкорликни ривожлантиришни афзал кўришларини айтдилар.

Бундан чиқдики, биз шу фикрга амал қилишимиз, халқларимизнинг хоҳиш-иродасига асосланиб иш тутишимиз лозим. Амалий сиёсатда эса бундай бўлмаяпти. Иқтисодий алоқалар соҳасида ҳам шу нарса сезилиб турибди. Америка савдо-саноат аҳлининг мўътабар қисми биз билан ҳамкорликка очиқойдин қизиқишига тақиқлар, чеклашлар, ҳатто чўчитишлар қарама-қарши қилиб қўйилмоқда. Бизга нисбатан Қўшма Штатларда энг кўп қулайликларни яратиб бермаслик режими амал қилиб келмоқда.

Кеча биз Президент билан бу мавзуда обдон гаплашиб олдик. Мен Жексон билан Вэникнинг тузатишини назарда тутиб, нега ўликлар тирикларнинг этагидан тортиши керак, деб айтдим. Уларнинг бири ўлган, иккинчиси эса сиёсий мурдадир. Нега улар бизнинг қўлимиздан тутиши керак. Ахир бу тузатиш мутлақо бошқача вазиятда, ўн йиллар муқаддам қабул қилинган-ку.

Ҳозир биз мутлақо бошқача, ўзгарган дунёда ҳозирги реалликлар асосида ўйлашимиз ва ўз сиёсатимизни шу асосда қуришимиз лозим. Бу нарса менга Англия қонунларини эслатади, у ерда ҳозирги ғайриқонуний хатти-ҳаракатлар 1200-1300 йиллардаги қонунлар асосида суд қилинади.

Ҳар бир халқнинг ўз анъаналари бор. Мен уларни қораламайман. Бу—инглизларнинг иши, инглиз мухбирлар мендан хафа бўлишмасин. Аммо сиёсатда ҳар ҳолда, бугунги реалликларга асосланиб ва ҳатто келажакка назар ташлаб иш тутмоқ керак. Мен Президентга, иқтисодий жиҳатдан бир-биримизсиз яшай олишимизни шу пайтгача исботлаб келдик, энди ҳамкорлик қила олишимизни исботлашимиз керак, бунинг устига биз ҳамкорлик қилишга мутлақо маҳкум этилганмиз, деб айтдим. Акс ҳолда, нима билан тугашини мутлақо айтиб бўлмайдиган йўлга тойиб кетиш мумкин. Савдо-сотиққа, иқтисодий ҳамкорликка таянмай туриб мустаҳкам ҳамкорликни йўлга қўйиб бўлмайди.

Мен ҳатто масалани шу тарзда қўйишга жазм этган бўлур эдим: биз иқтисодий жиҳатдан бир-биримизга нақадар кўпроқ боғлиқ бўлсак, сиёсий соҳадаги ишларимиздан кузатилган мақсад нималиги шу қадар равшанроқ бўлади.

Шу гапга қўшиласизларми? Сизлар гапиришингиз шарт эмас, газеталардаги ўз шарҳларингизда жавоб берсангиз бас.

Биз пропаганда соҳасида ва расмий кишиларнинг феъл- атворида, айниқса инсон ҳуқуқлари масалаларида ҳам шу зиддиятни кўриб турибмиз. Биз, ҳа, биз мустақилмиз, ҳар бир халқ ўзи хоҳлаган йўлни танлаб олиш ҳуқуқига эга, ўз қадриятларига таянади; ҳа, биз ҳар хилмиз, аммо бу нарса муҳолифлик учун, айниқса уруш учун баҳо бўлмайди, деб айтаяпмиз. Хилма-хиллик бўлгани яхши. Бу — таққослаш учун сабаб, фикрлаш учун, мулоҳаза юритиш учун туртки бўлади. Биз ўзимиз билан ўзимиз бўлиб қолаверишимиз мумкин, аммо маданиятли дунёда нормал яшашимиз керак.

Америкаликларнинг жамиятимиздаги янги ҳолатларни англаш, ўзгаришларни эътиборга олиш жиддий истагини биз ҳозирча пайқаганимиз йўқ.

Маяковский бир вақтлари айтганидек, юлдузлар чақнар экан, демак бу кимгадир керак. Демак, бунинг кимгадир нафи бор. Аммо халқларимиз бошқача фикрга амал қилаётганликларига ишончим комил. Бу эса сиёсатни белгилашда ҳал қилувчи омилдир. Америка сиёсатидаги, АҚШ маъмуриятининг хатти-ҳаракатидаги бундай зиддиятлилик кишиларимизнинг хафсаласини пир қилмоқда.

Шундай бўлса-да, Совет-Америка тўртинчи учрашувига умумий баҳо бера туриб, бу катта воқеа бўлганлигини айтиб ўтмоқчиман. Мулоқот давом этмоқда, давомийликка қўшимча турткн берилди. Совет—Америка муносабатлари олға силжиди. Бир ёки икки поғона юқорими билмайман, лекин ҳар ҳолда бу муносабатлар янги поғоналарга кўтарилди. Шунинг ўзиёқ жаҳон сиёсатида эътиборга сазовор фактдир.

Мен сизларга мана шуларни айтмоқчи эдим.

Сўнгра М. С. Горбачев журналистларнинг саволларига жавоб қайтарди.

Савол («Известия» газетаси). Михаил Сергеевич, Сиз Президент Рейган билан бир қанча самарали учрашувлар ўтказдингиз. Саккиз ойдан кейин у Оқ уйни тарк этади. Навбатдаги Президент билан худди шундай олий даражадаги мунтазам мулоқотларнинг имконияти бор деб ҳисоблайсизми? АҚШнинг навбатдаги Президенти ўз лавозимини бажаришга киришгандан кейин тез орада танишиш мақсадидаги учрашувнинг имконияти бор деб ҳисоблайсизми?

Жавоб. Ҳисоблабгина қолмай, балки буни зарур, ҳаётий зарур деб биламан.

Савол (АҚШнинг Си-би-эс телекомпанияси). Сиз стратегик ҳужум қуролларига доир музокараларда бой берилган имкониятларни икки марта эслатиб ўтдингиз. Сиёсат — имконият санъати эканлиги ҳақида ҳам гапирдингиз. Шу боисдан Сиздан сўрамоқчи эдим: агар Америка томони стратегик мудофаа ташаббуси программаси сақлаб қолинишида қаттиқ туришни давом эттираверган тақдирда стратегик ҳужум қуроллари хусусидаги шартномани АҚШнинг ҳозирги маъмурияти биланоқ тузиш мумкинми?

Жавоб. Ишончим комилки, шартномага шу йил эришиш учун ҳали имконият мавжуд. Биринчидан, шу давр мобайнида Вашингтон билан Москва ўртасида эришилган силжиш ва бу ерда деярли кечаю-кундуз олиб борилган фикрлашувлар ишончимга ишонч қўшмоқда. Бу нарса мана шундай комил ишонч билан баҳо бериш имкониятини яратмоқда.

Савол (Италиянинг «Мессаджеро» газетаси). Президент Рейган Сизнинг гапларингиздан кейин Афғонистонга доир Женева битимлари хусусида АҚШнинг мажбуриятлари тўғрисида бирон нарса айтдими-йўқми, шуни сўрамоқчи эдим.

Жавоб. Менимча Президентгина эмас, шу билан бирга АҚШ делегациясининг барча аъзолари ҳам Афғонистон можароси Женевада асос солинган принциплар негизида муваффақиятли ҳал этилганлигининг аҳамиятини тўшунмоқдалар. Шу мавзуда ўтказилган фикрлашувлар рўй-рост ва фойдали бўлди, деб ўйлайман.

Савол («Нэшнл паблик рэдио», АҚШ). Бош секретарь жаноблари, кейинги кунлар мобайнида Сиздан АҚШ Президенти билан олий даражадаги бешинчи учрашув ўтказилиши мумкинми, деб бир неча марта сўрашди. Сиз одатда, бундай учрашувни ўтказиш мумкин, лекин ҳамма нарса Москва учрашувидаги ишларнинг қандай боришига боғлиқ бўлади, деб жавоб қайтардингиз. Ҳозирги учрашувда Президент Рейган билан шу йил кузда олий даражадаги бешинчи учрашувни ўтказишга асос берадиган силжишга эришилдими?

Жавоб. Учрашувни ўтказиш эҳтимолдан холи эмас, деб ўйлайман, фақат бунинг бир шарти бор — у ҳам бўлса биз масалаларнинг бутун комплексини, жумладан ракетадан мудофаа воситаларини чеклаш муаммосини ҳам, денгиз базаларидаги қанотли ракеталарни ҳам ҳисобга олиб, стратегик ҳужум қуролларини қисқартириш тўғрисидаги Шартномани тайёр ҳолга келтириш имкониятига эга бўлишимиз керак. Тафсилотларни гапириб ўтирмайман. Буларнинг ҳаммаси музокаралар ва фикрлашувлар босқичида турибди. Модомики, мен Шартномани тайёр ҳолга келтириш имкониятини таъкидлаётган эканман, бешинчи учрашув эҳтимоли ҳозирча реал бўлиб қолмоқда, деб ҳисоблайман. Мен бешинчи учрашув эҳтимолини фақат шу масала билан боғлайман.

Савол (АҚШнинг «Нью-Йорк дейли ньюс» газетаси). Жамиятингиздаги мавжуд ошкоралик даражаси ҳаммамизни ҳайрон қолдирди. Президент Рейганнинг Москва давлат университетидаги нутқи ҳам кеча америкаликларни ҳайратга солди. Аммо биз Президентнинг ана шу нутқи тўғрисида совет матбуотида бир оғиз ҳам ёзилмаганлигидан таажжубландик. Шу нутққа сизнинг муносабатингиз қандай?

Жавоб. Афсуски, мен ҳозирча Президент Рейганнинг ёзувчилар билан учрашувдаги нутқи билан ҳам, Москва давлат университетидаги учрашувда сўзлаган нутқи билан ҳам танишиб чиқа олмадим. Шунга қарамай, бу учрашувлар фойдали бўлди, деб ҳисоблайман. Ҳар ҳолда ана шу учрашувлардан хабардор ўртоқлар бу учрашувлар фойдали бўлди, деб айтишди. Бизнинг матбуотимизга келганда шуни айтиш керакки, унинг вакиллари бу ерда ўтиришибди, агар улар ҳали бирон нарсани эълон қилишга улгуришмаган экан, бу ишни қиладилар, деб ўйлайман.

Савол (Суриянинг Сана агентлиги). Михаил Сергеевич, шу кунларда Исроил босқинчиларига қарши мардона кураш олиб бораётган фаластин халқи шанига Сиз яқинда айтган адолатли сўзларга Араб мамлакатлари юксак баҳо бермоқдалар. Рейган жаноблари билан учрашувларингизда Фаластин масаласи хусусида ва умуман Яқин Шарқ можаросини бартараф этиш хусусида нимага эришганлигингизни марҳамат қилиб айтиб берсангиз.

Жавоб. Биз Яқин Шарқдаги аҳволни сиёсий йўл билан бартараф этишга тааллуқли реал жиҳатлар пайдо бўлганлигини таъкидладик.

Биринчидан, жаҳон ҳамжамияти, шу жумладан Хавфсизлик Кенгашининг доимий аъзолари бу ишни ҳар қалай халқаро конференция доирасида бажариш зарурлигини англамоқдалар. Конференциянинг мазмуни тўғрисидаги масала ҳали равшанлашмаганлиги бошқа гап. Сўнгра, Суриянинг манфаатлари мавжудлиги, фаластин халқининг манфаатлари мавжудлиги, Исроилнинг манфаатлари, мазкур регионга кирган ва шу можаро дахл қилган бошқа мамлакатларнинг манфаатлари мавжудлиги англанмоқда.

Биз ҳамма нарса қатнашувчи барча томонларнинг манфаатларини эътиборга олиб ва албатта, БМТ тегишли резолюцияларининг принципиал қоидаларини эътиборга олиб, сиёсий йўл билан бартараф этиш асосида ҳал қилиниши тарафдоримиз. Исроил босиб олган ерларнинг ҳаммаси қайтариб берилиши, фаластин халқининг ҳуқуқи қайта тикланиши тўғрисида гап боряпти. Биз Америка Қўшма Штатларининг ролини қандай тасаввур этаётганимизни Президент Рейганга айтдик, лекин биз фаластинликлар халқаро конференцияда қай шаклда қатнашишларини араблар учун ҳал қила олмаймиз. Арабларнинг ўзлари ҳал қилаверсинлар, биз билан америкаликлар эса улар танлаган йўлни ҳурмат қилишимиз керак.

Сўнгра, биз Исроилнинг хавфсизликка бўлган ҳуқуқини, фаластин халқининг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини тан олишимиз лозим. Қай шаклда бўлишини фаластинликларнинг ўзлари ўз араб дўстлари билан ҳал қилаверсинлар. Бу амалий мулоқот, реал жараён учун имконият очади. Ҳар ҳолда, менимча, шундай имконият пайдо бўлмоқда.

(Давоми тўртинчи бетда).

М. С. ГОРБАЧЕВНИНГ МАТБУОТ КОНФЕРЕНЦИЯСИ

(Давоми. Боши биринчи, учинчи бетларда).

Мен сизларга яна бир нарсани маълум қиламан. Биз айтдикки, сепарат музокаралар учун шунчаки бир ниқоб эмас, балки нормал, амалий конференция — икки томонлама, уч томонлама ва бошқа иш формалари билан ўзаро боғлиқ бўладиган анжуман бошланганида биз Исроил билан дипломатия муносабатларини йўлга қўйиш масаласи билан шуғулланишга тайёр бўламиз.

Шу тариқа биз яна бир янги элемент киритяпмиз. Бу шундан далолат беради-ки, биз реаллик заминида, манфаатлар мутаносиблигини эътироф этиш заминида қаттиқ турибмиз. Бош масалалар — ерларни қайтариб бериш, фаластин халқининг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқи масалалари ҳам бор, албатта. Яна бир марта шуни айтишим керакки, биз исроил халқи билан Исроил давлати ўз хавфсизлиги ҳуқуқига эга, чунки бировнинг ўзгалар ҳисобига хавфсизлиги бўлиши мумкин эмас, деган фикрга асосланамиз. Шу жуда қаттиқ тугунни ечадиган қарор топилиши керак.

Савол (ПХРнинг «Трибуна люду» газетаси). Ўртоқ Бош секретарь, эрталаб Сиз Европада оддий қурол-яроғлар тўғрисидаги масалалар бугун кўриб чиқилади деган эдингиз. Ҳозир Сиз Совет Иттифоқининг шу соҳадаги таклифидан Ғарб воз кечмоқда, дедингиз. Сизнинг ташаббусингиз бошқа социалистик мамлакатларнинг, шу жумладан Польшанинг ҳам таклифларини ўз ичига олишини биламиз. Ушбу масала келгусида қандай ҳал этилади деб ўйлайсиз? Венадан кейин нимани кутиш мумкин? Ахир Сизнинг программангизда Ғарб мамлакатларининг, социал-демократик партиялар ва бошқа партияларнинг истакларига ҳатто баъзи жавоблар бор.

Жавоб. Батамом холис бўлиш учун шуни айтишим керакки, Америка томони музокаралар мавзусини ташқи ишлар министрларимизнинг Женевадаги учрашувида эришилган аҳдномалар асосида кўриб чиқишдан воз кечмаяпти. У Москвадаги учрашувда мазкур масалага муносабатни билдиришдан ва буни биргаликда қайд этишдан бўйин товлади.

Шу боисдан мен гап мана шундай муҳим масалалар тўғрисида бораётганида Америка томонига кўланка ташламаслик учун мутлақо холис бўлишим керак. Бунга улар биз бошқа қатнашчилар билан маслаҳатлашиб олишимиз керак, деган гапни важ қилмоқдалар. Биз эса таклифимиз маслаҳатлашиш заруратига зид эмас, деб ҳисоблаяпмиз. Афтидан, гап чала қолаётганга ўхшайди. Шунга қарамай, мен Вена конференцияси мандатини белгилаш истиқболларини реал деб ҳисоблайман.

Шуни айтишим керакки, Америка томони ушбу конференция мандати тўғрисидаги масалани хавфсизлик ва ҳамкорликка бағишланган кенгашнинг бошқа масалалари билан, айниқса гуманитар соҳа билан муайян даражада боғлади. Бунда ҳам жонли, фаол жараён давом этмоқда, фикрлар тўқнашуви бўлиб, улар қиёсланмоқда. Тугунлар ечилиши мумкин, деб ҳисоблайман.

Биз Совет Иттифоқи ўзининг ташқи сиёсатида ҳам Шарқий, ҳам Ғарбий Европанинг фикрини ҳамиша эътиборга олиши лозим деб ўйлаймиз. Ўз иттифоқчиларимиз билан ишни айни мана шундай олиб боришга ҳаракат қиляпмиз. Ҳозир бу иш яхшироқ бажариляпти, биз мунтазам фикрлашиб турибмиз. Ғарбий Европа мамлакатлари билан ҳам биз ишни батамом равшанлик ва англаш бўлишини назарда тутиб юритишга ҳаракат қиляпмиз. Биз умумевропа уйимизни биргаликда барпо этишни истаймиз.

Савол (инглиз журналисти). Стратегик мудофаа ташаббуси программасига Америка ёндашуви билан сизларнинг позициянгиз ўртасидаги тафовутлар стратегик ҳужум қуролларига доир Шартномани тузиш йўлидаги асосий ғов бўлиб қолмоқда, деган фикр кенг тарқалган. Олий даражадаги шу учрашув давомида стратегик мудофаа ташаббуси программаси хусусидаги тафовутларни бартараф этиш ишида бирон бир силжишга эришишга муваффақ бўлдингизми? Агар, эришган бўлсангиз, бу борада қандай конкрет силжишга эришилди? Сиз ҳали ҳам бу нарса стратегик ҳужум қуролларига доир Шартномани тузиш йўлидаги энг катта тўсиқ деб ҳисоблайсизми?

Жавоб. Аввал охирги саволга жавоб қайтараман. Ҳа, шундай деб ҳисоблайман, чунки бу нарса беқарорлаштиришни билдиради. Ердаги стратегик ҳужум қуролларини тугатиш билан бир вақтда космосдаги қуролланиш пойгасига йўл очиш — нормал мантиққа ҳилофдир. Америка томони бу фақат мудофаа қуроли деб бизни ишонтирмоқда.

Биз бундай деб ҳисобламаймиз. Шундай фикрни айтишга ҳаққимиз ҳам бор. Агар қуролланиш пойгаси космосга ёйиладиган бўлса, бу нарса дунёдаги бутун вазиятни ғоят жиддий равишда беқарорлаштириб юбориши мумкин. Биз Женевада, ҳарбий устунликка эришиш учун интилмаслигимизни таъкидлаб ўтганимизни Президентга эслатдим. Мен унга Сизда космос орқали бизлардан ўзиб кетиш, устунликка эришиш имкониятига эгамиз, деган фикр пайдо бўлган, деб айтдим. Шундай қилиб, сизлар Женевада қайд этилган аҳдномадан чекиняпсизлар дедим. Биз ана шу «мудофаа» системасининг фалсафий жиҳати хусусида ўткир мунозара юритдик.

Яна мана бундай гап ҳам бўлди. Америка томони стратегик мудофаа ташаббусини қўллаб-қувватлашга бизни кўндириш учун бу ишда бирон бир реал натижаларга эришилганда бизга сирларини ошкор қилишга тайёр эканлигини айтди. Мен Президентга: жаноб Президент, Сизнинг гапингизга қўшилмасликка ва бу ваъдага ишонмасликка ижозат бергайсиз, дедим. Биз Сиз билан ҳозир денгиз базаларидаги икки ёки уч турдаги кемаларда қанотли ракеталар мавжудлиги устидан контроллик тўғрисида сира келишиб ололмаяпмиз. Сиз бунга тайёр эмассиз ва сира ҳам рози бўлмаяпсиз. Шундай экан, сизлар стратегик мудофаа ташаббусига доир сирларнинг ҳаммасини бирданига очиб ташлашларингизга қандай қилиб ишонишимиз мумкин? Бу жиддий гап эмас, бу реал сиёсат доирасига кирмайди.

Шунга қарамай, биз ҳарбий-стратегик жиҳатдан шундай фалсафий мунозарани ўтказиб, ҳар ҳолда Вашингтон баёноти асосида ҳаракат қилишга аҳдлашиб олдик, бунинг устига ана шу баёнотда бир қанча конкрет таклифлар бор.

Буни баён этиб бераман: Совет томони ракетадан мудофаа воситаларини чеклаш тўғрисидаги Шартномага қатъий риоя этилиши ҳамда келишиб олинган муддат мобайнида бу Шартномадан чиқмаслик мажбурияти олиниши учун ҳаракат қилиб, Америка томонининг позициясини инобатга олиб, ихтилофлар мавжуд бўлган масала хусусида муросали таклифни олға сурдик. Жумладан, биз қуйидагиларни амалга оширишни таклиф этдик.

Биринчиси — ракетадан мудофаа воситаларини чеклаш соҳасидаги ишларга тааллуқли маълумотларни айрибошлаш, экспертларнинг учрашувларини ўтказиш, шу соҳадаги ишлар олиб бориладиган синов полигонларини ўзаро бориб кўриш.

Иккинчиси — томонлар қабул қилган мажбуриятларга риоя этилаётганига ишончсизликнинг олдини олиш мақсадида ахборот айрибошлаш.

Учинчиси — мажбуриятларнинг бажарилишига риоя этилишини контрол қилиш, томонлар бирон объектга нисбатан безовталанаётган бўлса, ўша объектларда инспекциялар ҳам ўтказиш.

Тўртинчиси — томонлардан бирининг фикрича, унинг олий манфаатларини хавф остида қолдираётган вазиятларни кўриб чиқиш учун маслаҳатлашувлар ўтказиш.

Маслаҳатлашувлар чоғида томонлар вазиятларни ўзаро мақбул асосда бартараф этиш учун имкони бўлган барча чоралардан фойдаланадилар.

Шундай қилиб, стратегик ҳужум қуролларини 50 процент қисқартириш тўғрисидаги Шартномани ишлаб чиқишни 1988 йилда ниҳоясига етказиш, кўриб турганингиздек, талайгина куч-ғайратларни талаб этади, лекин бизнинг бунга эришиш мумкинлигига ишончимиз комил бўлиб қолмоқда.

Мана мен бу саволга биринчи марта шундай муфассал жавоб қайтардим.

Савол (Буюк Британиянинг «Гардиан» газетаси). Олий даражадаги учрашув муносабати билан беш минг журналист Москвага келган. Совет Иттифоқининг ички сиёсати уларга шу жиҳатдан кутилмаган бўлиб кўринмоқдаки, Ельцин жаноблари телевидение мухбири билан суҳбатда тўсатдан Лигачев жанобларини истеъфога чиқишга даъват этиб қолди. Бурлацкий, Заславская жаноблари, шунингдек Ю. Афанасьев бўлажак партия конференциясига делегатлар сайлашда дуч келинаётган қийинчиликлар тўғрисида кутилмаганда гапириб қолдилар. Сиз қайта қуриш тарафдорларини конференция қатнашчилари ва делегатлари бўлишларига чақиряпсиз, аммо ҳозир қайта қуришнинг баъзи кўринишларигина кўзга ташланяпти. Партия конференцияси яқинлаша борган сари Совет Иттифоқидаги сиёсий қайта қуриш жараёнини шахсан Сиз қандай баҳолаяпсиз ва Ельцин жанобларининг Лигачев жаноблари истеъфоси хусусидаги даъвати ҳақида нима деб ўйлайсиз?

Жавоб. Қайта қуришнинг бориши ва унинг истиқболи КПСС Марказий Комитетининг шу масала хусусидаги Тезисларида тўла-тўкис белгилаб берилган. Ана шу Тезисларнинг тузувчиларидан бири сизларнинг олдингизда турибди. Сиёсий бюронинг барча аъзолари, бутун раҳбарият ҳам қатнашди. Тезисларда бўлажак партия конференциясининг платформаси ва қайта қуриш истиқболлари хусусидаги коллектив фикримиз ифода этилган. Конференция барча бош йўналишларда бутун қайта қуриш жараёнига яна бир қудратли омил бағишлайди, деб ўйлайман. Биз қатъий, шу билан бирга эҳтиёткорлик билан ҳаракат қиламиз. Жуда катта мамлакатнинг масъулияти ҳам ғоят катта бўлади. Биз ўзимизни ҳам, дўстларимизни ҳам, жаҳон ҳамжамиятини ҳам мушкул аҳволга қўя олмаймиз. Одамларимиз ўзларининг қайта қуриш шахсий тажрибасини орттира бориб, бизнинг ўзимиз каби бошқача бўлиб қолмоқда. Биз бир ҳолатдан чиқиб, уни идрок этдик, сабоқлар чиқариб олдик, планларни туздик ва йўлларни изламоқдамиз.

Бош йўналишда биз уни топдик, лекин кўпгина тактикавий ва амалий муаммолар қолмоқда. Эҳтимол ҳамма иш ҳам ҳамиша муваффақиятли бормаётгандир, бирон бир масалалар юзасидан биз ҳамиша ҳам аниқ қарорни топа олмаётгандирмиз. Узилишлар бўлиб туради. Аммо энг асосий нарса тўғрисида гапирадиган бўлсак, қайта қуриш кучайиб бормоқда, халқ қайта қуриш тарафдоридир. Жамият ҳаракатга келди, партия янгиланмоқда, жамиятнинг барча соҳалари янгиланиш жараёнидан ўтмоқда.

Сизлар бизнинг жамиятимизда ҳар қандай мавзуни тасвирлаш учун фактларни топишингиз ва шу тариқа газеталарингизнинг ноширлари сизларга берадиган ҳар қандай топшириқни бажаришингиз мумкин, албатта. Олдингизга қандай вазифа қўйилган бўлса, сизлар ўша вазифани конкрет фактлар билан тасдиқлайсизлар ҳам. Олий даражадаги шу учрашувда баъзан контекстдан юлиб олинган фактлардан фойдаланишга уринишлар бўлди. Гап бунда эмас, фактларни исталганча танлаб олиш мумкин. Ҳодисалар тенденциясини умумлашма ҳолида, уларнинг йўналиши, истиқболини кўра билиш керак.

Ўртоқ Ельциннинг Би-би-си мухбири билан қилган суҳбати хусусида мен мутлақо бехабар эканман. (Залдан овоз: Эй-би-си мухбири билан ҳам). Кеча бу ҳақда ҳеч нарса билмайман, деб айтишга мажбур бўлган эдим. Бу менга ярашмайди, албатта. Аммо сизлар ҳам менинг ўз вақтида билиб олишим учун дуруст ҳаракат қилмагансизлар **(Жонланиш).** Ўртоқ Ельцин айтган гапларнинг тўла текстларини менга беришларини илтимос қилдим. Улар билан танишиб чиқмоқчиман. Агар суҳбат ўтказган мухбирлар ёзувни тўла-тўкис, монтажсиз баҳам кўра олсалар, миннатдор бўлур эдим. Ельцин — Марказий Комитет аъзоси. У айтаётган гаплар ўтган йилги октябрь Пленумида муҳокама мавзуси бўлган эди. 27 киши сўзга чиқди, бунинг устига ҳеч қандай тайёргарликсиз — худди шу ердаги, матбуот конференциясидагига ўхшаш гапираверишди. Унинг нутқи ҳам мутлақо кутилмаган нутқ бўлди. Чунки Пленумда Октябрнинг 70 йиллигига қандай доклад қилиш кераклиги тўғрисида фикрлашув бўлаётган эди. Лекин Ельцин сўзга чиқиши биланоқ фикрлашувлар бошланиб кетди. 27 ўртоқнинг ҳаммаси: ўртоқ Ельциннинг Марказий Комитет фаолиятининг турли жиҳатларига, Сиёсий бюродаги вазиятга, Секретариатнинг ишига тааллуқли умумлашмалари ва хулосалари нотўғри деган якдил фикрни билдирдилар. Унинг нутқи сиёсий хато деб эътироф этилди. Зотан мунозара ўтиб кетди, қарор қабул қилинди, ушбу ҳолда гап эҳтимол ўртоқ Ельцин партия Марказий Комитетининг қарорига қўшилмаётганлиги тўғрисида бораётгандир. Ундай бўлса биз Марказий Комитетда ўртоқ Ельциндан гап нима ҳақида бораётганлигини ва у нимага эришмоқчи эканлигини сўрашимиз керак.

Ўртоқ Лигачевга ва унинг истеъфосига келганда шуни айтиш керакки, партия Марказий Комитетида, Сиёсий бюрода бундай муаммо йўқ. Сизларнинг мана шунга асосланишингизга маслаҳат бераман.

Савол (Совет Иттифоқининг «США: Экономика, политика, идеология» журнали). Москвага журналистларгина эмас, шу билан бирга ўзларини америкашунос экспертлар деб ҳисоблаётган сиёсатдонлар ҳам келишган. Уларнинг кўпчилиги: Шартнома ратификация қилинишини барбод этишга уринган АҚШнинг консерватив кучлари СССР билан АҚШ ўртасидаги муносабатларни ривожлантириш жараёни ҳаддан ташқари тез бормоқда деб ҳисоблаб, ҳозир бирлашмоқдалар ҳамда бўлғуси маъмуриятнинг позициясидан қатъи назар, шу ҳаракатни барбод этиш ёки уни орқага буриб юбориш учун барча чораларни кўрадилар, дейишмоқда. Сиз Президент Рейган билан шу ҳақда гаплашдингизми ва ана шу кучлар хусусида қандай фикрдасиз?

Жавоб. Агар сизлар шу саволни Президент жанобларига берсангиз (у тез орада сизларнинг ҳузурингизда сўзга чиқади) бунга у яхшироқ жавоб қайтаради деб ўйлайман. Ҳар ҳолда Америка консерваторларининг фикри бизга унча таъсир ўтказмайди.

Савол (АҚШнинг Эн-би-си телекомпанияси). Сизларнинг консерваторларингиз хусусида, Бош секретарь жаноблари. Америкада, шунингдек сизларда ўтказилган анализга мувофиқ қайта қуриш муваффақиятини таъминламоқ учун Сизнинг уч ёки беш йил муддатингиз қолибди. Агар бунга муваффақ бўла олмасангиз, у ҳолда Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг ўзидаги консерваторлар билан танқидчилар сиздан ўзиб кетишади. Буюк жамиятингизнинг яшаши учун зарур бўлган қайта қуриш муваффақиятини таъминлаш учун эришилган нарсаларга шахсий баҳонгизни берсангиз.

Жавоб. Мен сизга шуни айтаман. Бизнинг қайта қуришимиздаги энг асосий нарса шундан иборатки, биз демократия ва ошкоралик орқали ҳозирдаёқ унга халқни жалб этдик, сиёсий системамизни такомиллаштириш орқали эса бу тенденцияни таг-заминлик қилиб мустаҳкамлаймиз. Эҳтимол, қайта қуриш ҳозирча бирон бир жойга етиб бормаган ва жараёнларга дахл қилмаган бўлиши мумкин, аммо ҳозир қайта қуриш ҳамма жойда сезилиб турибди.

Куни кеча Сахалинда бўлиб ўтган мунозаралар шу билан тугадики, область партия комитетининг пленуми чақирилиб, меҳнаткашларнинг, коммунистларнинг фикри муҳокама қилинди. Пленум уларнинг мулоҳазалари ва талабларини ҳаққоний деб топди, областнинг партия раҳбарлигини мустаҳкамлаш зарур, деб топди, демократиялаш жараёни Сахалинда кучайиб бориши учун керакли қарорлар қабул қилди. Шу тариқа қайта қуриш Сахалингача ҳам етиб борди. Лекин, қайта қуриш барча соҳаларга кириб бориб, тобора чуқурлашмоқда ҳам.

Уч йил мобайнида қайта қуриш ўрнини боса оладиган бирон бир ишонарли сиёсатни ҳеч ким таклиф қилмади ва бундай сиёсатнинг йўқлигига ишончим комил. Қайта қуриш, мамлакатни ўзимизнинг принципларимиз, идеалларимиз асосида, жамиятнинг ғоят катта моддий, маънавий, интеллектуал имкониятларидан фойдаланиб янгилаш керак. Қайта қуришни амалга ошириш ва сакраш қилиш учун партия ҳам, халқ ҳам кучлидир. Қайта қуришдан бошқа йўл йўқ, қайта қуриш ғалаба қозонади. Унда айрим чекинишлар, маневрлар, ҳатто узилишлар бўлиши мумкин, аммо бу нарса жамиятимизни ривожлантиришнинг бош йўналишини ўзгартира олмайди. Биз муқаррар ўзгартишлар йўлига ўтиб олдик.

Савол (Португалиянинг «Диариу де нотисиаш» газетаси). Сиз, аввало, Ангола хусусида фикр билдира олмайсизми. Иккинчидан, Сиз учрашув натижалари тўғрисида гапирганингизда «йўқотдик», «имкониятни бой бердик» деган сўзларни бир неча марта такрорладингиз.

Жавоб. «Йўқотгандан» кўра «бой берган» яхшироқ. «Йўқотиш» абадийдир, «бой бериш» эса фақат шу учрашувда бўлди ва биз бу имкониятдан келгусида фойдаланишимиз мумкин.

Анголага келганда шуни айтишим керакки, мароқли, сермазмун ва реалистик фикрлашувлар бўлди. Шу маҳаллий можарони бартараф этиш сари олға силжиш имкониятини биз ҳам, Америка томони ҳам қайд этди. Бунда ҳар иккала томон шуни таъкидладики, БМТ хавфсизлик кенгашининг маълум резолюцияларига риоя этилиши ва ЖАРнинг Ангола ишларига аралашувига чек қўйилиши, шунингдек Намибияга мустақиллик берилиши шарт. Биз шу жараённинг бевосита қатнашчилари эмасмиз, аммо биз анголаликлар, кубаликлар ва ЖАР ўртасида Америка Қўшма Штатларининг воситачилигида олиб борилаётган музокараларни қўллаб-қувватладик. Агар музокараларнинг барча қатнашчилари Совет Иттифоқи ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришидан ташқари яна ҳам конкрет равишда қўшилиши керак деб ҳисобласалар, биз бунга ҳам тайёрмиз. Ҳар ҳолда шундай гап бўлди: бу гап ана шу жараён ижобий натижага олиб келиши мумкинлигини англашга асосланди.

Савол («Известия» газетаси). Биринчи навбатда шуни айтмоқчиманки, газетамиз бугун Президент Рейганнинг адиблар уйидаги ва Москва давлат университетидаги нутқларининг анча муфассал ҳисоботини босиб чиқарди. Мен бу гапни америкалик ҳамкасбларимнинг саволига жавобан айтдим. Биз, Америка — Совет мулоқотини кузатиб борган кишилар дастлабки босқичда контрол қилиш ва инспекция ўтказиш соҳасидаги қийинчиликларга бизнинг гомонимиз сабабчи бўлаётганини ҳамиша ҳис этиб турдик. Ҳозир эса, бизнингча, Америка томони бунга сабабчи бўлмоқда. Олий даражадаги шу учрашув бундай ўзгариш мавжудлигини тасдиқладими?

Жавоб. Сизнинг кузатувларингиз тўғри. Биз ҳам фактларга асосланиб шу ҳақда гап юритдик. Аввалги баёнотларда уйдирма кўп бўлган экан. Биз реал жараёнлар билан шуғуллана бошлаган ҳозирги пайтда эса жуда қатъий иш тутмоқдамиз. Контрол ҳақиқий, таъсирчан бўлиши керак. Контроллик соҳасида ўртача ва камроқ олислик ракеталарига доир ишлаб чиқилган Шартнома асосида орттирилган тажриба туфайли ҳозир биз амалий равишда ҳамкорлик қилмоқдамиз. Ушбу масалалар юзасидан ҳам ечимлар топилади, деб ўйлаймиз.

Савол (Италиянинг «Унита» газетаси). Президент Рейган «Шошмасанг ҳам етасан» деган нақлни келтирди. Шунга қарамай, биз Совет Иттифоқи билан Қўшма Штатлар ўртасидаги муносабатларда яхшилик сари қатъий бурилишни кўриб турибмиз. Бу жараёнда Европанинг роли қандай ва шу жараёнга Европа фаол қўшилиши керак, деб ҳисоблайсизми?

Жавоб. Шу пайтгача барча жараёнларда Европа ҳозир бўлибгина қолмай, шу билан бирга Америка Қўшма Штатлари Президенти билан Бош секретарь ўртасида олий даражадаги учрашувларда музокара мавзуси бўлган муаммоларни таърифлашда ҳам фаол қатнашиб келди. Бу гап Шарқий Европадаги иттифоқчиларимизга ҳам тааллуқлидир. Зотан Шарқий Европа ҳам, Ғарбий Европа ҳам ҳамиша ҳозир бўлиб, қатнашиб келмоқда, ўз ҳиссасини фаол қўшмоқда. Биз шундай ҳаракат қилаверамиз, Президент Рейган ҳам шу гапни айтганлигини биламан. Бунинг устига жаҳон энг муҳим ва мушкул масалаларнинг жавобини излаётган ҳозирги пайтда ноёб тажрибага — тарихий, интеллектуал, дипломатик, сиёсий тажрибага эга бўлган Европасиз — Европанинг ҳиссасисиз халқаро муаммоларнинг муваффақиятли ҳал этилишини тасаввур эта олмайман.

Савол («Литературная газета»). Газетамизнинг кейинги сонида АҚШдаги мухбиримиз Ион Андроновнинг зўрлик билан Покистон территориясига ташланган Афғонистондаги 300 нафар совет ҳарбий хизматчиси хусусидаги мақоласи эълон қилинди. Шундан кейин дарҳол редакцияга уларнинг тақдири тўғрисида хатлар кела бошлади. Сизнинг Президент Рейган билан суҳбатингиз вақтида маҳаллий можаролар тўғрисида гап борганида шу масала кўтарилмадими?

Жавоб. Мен ҳам ана шу солдатларнинг баъзи оналаридан хатлар олдим. Биз масалани амалий жиҳатдан кўриб чиқмоқ учун Америка томони билан алоқа боғладик. Шундай муҳокамалар бўлиб ўтди. Президент Рейган билан биз конкрет равишда бу масалани муҳокама қилмадик. Лекин бу масала иш даражасида, экспертлар иштирокида ишлаб чиқила бошланди. Покистон олдига ҳам шу муаммо қўйилганлигини илова қиламан. Одамларимиз Ватанига қайтиб келишлари учун ҳамма ишни қиламиз.

Савол (АҚШнинг «Лос Анжелес таймс» газетаси). Қўшма Штатларда ҳар тўрт йилда Президент сайлови ўтказилади. Бунинг кераги борми-йўқми, гап бунда эмас, аммо Президентнинг ўз лавозимида туриши 8 йиллик муддат билан чекланган. Сизнинг Бош секретарлик лавозимида бўлиш муддати аниқ белгиланмаган. Кўпгина америкаликлар Сиз ўз лавозимингизда яна қанча вақт қолиш ниятида эканлигингизни билишни истардилар.

Жавоб. Бу менинг ниятларимга боғлиқ эмас, гарчи сизларнинг биздаги демократия тўғрисидаги тасаввурларингиз шундайки, гўё халқ бунда иштирок этмайдигандек. Бу — бир-биримиз ҳақида нотўғри тасаввурлар мавжудлигини кўрсатувчи яна бир фактдир. Шунга қарамай, мен сизнинг саволингизга жавоб қайтараман: партия органларига ҳам, сайлаб қўйиладиган бошқа органларга ҳам тааллуқли бу муаммо Тезисларда қисқача айтиб ўтилганларни ҳисобга олиб, партия конференцияси муҳокамасига қўйилади. У янги сайлов қонунида ўз ифодасини топади. Бинобарин, буларнинг ҳаммаси ҳуқуқий асосга қўйилади.

Савол (Грециянинг «Ризоспастис» газетаси). Михаил Сергеевич, Сиз ўзингизнинг кириш нутқингизда бир қанча маҳаллий можароларни эслатиб ўтдингиз, лекин Европанинг Жанубий қисмини, Ўрта денгизни, Кипр муаммосини тилга олмадингиз. Бу музокараларда мазкур масалалар тилга олинмаганлигини билдирадими ёки ихтилофлар шу қадар катта бўлиб, силжишга эришилгани йўқми. Сиз бу йил Грецияга бормоқчимисиз?

Жавоб. Биринчи савол хусусида қуйидагиларни айтаман: ишчи группаларида интенсив фикрлашувлар чоғида бизнинг томонимиз ана шу муаммоларни ўртага қўйди. Бироқ Америка томонининг манфаатдор эмаслиги сабабли улар ривожлантирилмай қолди. Менинг визитларимга келганда, биз уларни планлаштирмоқдамиз, равшанлик пайдо бўлиши биланоқ таклифдан албатта фойдаланиб, визит қиламиз.

Савол (Япониянинг «Энэйч-кэй» телекомпанияси). Сиз билан Президент Рейган Кампучия ва Афғонистондан ташқари Осиёнинг бошқа қандай маҳаллий муаммоларини муҳокама қилдингиз? Бўлажак олимпия ўйинлари муносабати билан Корея ярим оролидаги вазиятни муҳокама қилдингизми?

Жавоб. Биз Афғонистон, Кампучия тўғрисида, Корея ярим оролидаги аҳвол тўғрисида гаплашдик. Менда Америка томони бу борада бирон ҳаракат бўлиши зарурлигини тушунди, деган таассурот вужудга келди. Рост, ана шу кейинги масала хусусида муфассал фикрлашиб олишимиз учун вақт етмади. Музокарадош ҳарифларимиз Шимолий Кореянинг тутган позициясини салбий таърифладилар. Биз эса, аксинча КХДР ҳукуматининг тутган позициясини мулоқотга таклиф этувчи позиция деб Президентга айтдик. Чунончи бу ҳукумат ҳозирги аҳвол ва бирлашиш истиқболлари тўғрисида, мамлакатнинг бирлашишига замин бўладиган принциплари ҳақида икки томонлама асосда ҳам, америкаликлар иштирокида ҳам фикрлашиб олишга тайёр. Биз бу ерда ҳозиргача фойдаланилмай келинган имконият бор деган маъноda гапирдик.

Савол (Ливаннинг «Ал Хавадис» журнали). Олий даражадаги шу учрашув чоғида Яқин Шарқ муаммоси хусусида позициялар бир-бирига яқин келди, дедингиз. Ушбу масала юзасидан АҚШ ва СССРнинг тутган позициялари айни қайси жиҳатдан бир-бирига мос келишини аниқроқ қилиб айтиб бера олмайсизми? Шульц жаноблари шу регионга қиладиган сафарига бирон қўшма позиция билан бора оладими? Иккинчидан, кеча жаноб Рейган Москва давлат университетининг студентлари ҳузурида сўзлаганида Яқин Шарқ тўғрисида ҳеч нима демади. Бугун Сиз Форс кўрфази районидаги аҳвол тўғрисида ҳеч гап айтганингиз йўқ. Лекин сиз бугун Кампучиядаги ва бошқа жойлардаги шундай вазиятни бартараф этиш учун Афғонистондан мисол тариқасида фойдаланиш мумкин, дедингиз. Ана шу масалани аниқлаб бера олмайсизми?

Жавоб. Яқин Шарқ хусусида гапирсак яна бир бор такрорламоқчиманки, биринчидан, позицияларнинг бир-бирига яқинлашувини қайд этишга имкон берувчи элементлар бор. Аввало халқаро конференция ўтказилиши кераклиги эътироф этилмоқда. Иккинчидан, конференция доирасида бошқа анжуманлар ҳам ишга тушиб кетиши мумкинлигини тушунилмоқда. БМТ тегишли резолюцияларининг моддалари амалга оширилиши кераклигини тушуниш бор. Ишлаб чиқаришга муҳтож жиҳатлар ҳам бор деб ўйлайман. Бу — конференциянинг моҳияти, мазмуни, Фаластин тўғрисидаги, музокараларда Фаластин озодлик ташкилотининг қатнашуви тўғрисидаги масаладир. Ниҳоят Америка Қўшма Штатлари можарони бартараф этишда Совет Иттифоқи қатнашмоғи кераклиги тушунилмоқда.

Биз америкаликларга бир неча йил ўзлари ишлаб кўришларига имконият бердик. Улар ишлаб кўришдию, лекин ҳеч нарса чиқмаётганлигини кўришди. Улар шунга ишонганларидан кейин бизда яна мулоқот бошланди. Биз эса амалий ҳамкорлик қилишга тайёрмиз.

Форс кўрфази хусусида. Бу масала анча асосли равишда муҳокама қилинди. Биз у ердаги можаро ғоят жиддий деган нуқтаи назарда турибмиз. Можаро хавфли йўналишда авж олиб кетмаслиги учун ҳамма ишни қилиш керак. Шунинг учун ҳам биз: хавфсизлик кенгаши биринчи резолюциясининг заминидаги имкониятлардан охирига қадар фойдаланиб, БМТ Бош секретари ёки унинг вакилига ана шу имкониятдан фойдаланиб, уруш ҳаракатларини тўхтатишга муваффақ бўлиш имкониятини бериш керак деймиз.

Биз тийилиб туришга, вазмин бўлишга даъват этиб, тўғри қиляпмиз деб ўйлайман. Биз шу можаро бартараф этилишининг тарафдоримиз. Можаро авж олиб, хатарли оқибатларга олиб бориши реал хавфи бор. Шундай экан америкаликларга мурожаат этиб, Форс кўрфазини АҚШ ҳарбий кучларидан бўшатайлик деймиз. Жараённи нотўғри, хавфли йўналишга итармаслик учун у ерга яхшиси Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг кучларини киритайлик.

Савол (АҚШ. «Вашингтон пост» газетаси). Совет Иттифоқининг СМТ хусусида тутган позициясини батафсилроқ гапириб бера олмайсизми? Америка томони оддий қурол-яроғлар хусусида Венадаги учрашув учун мандат бериш тўғрисидаги масалани ҳал этиш имконияти борлигига ишорат қилмадими?

Жавоб. Қўшма Баёнотда шундай ёзувлар борки, бу ёзувлар ана шу соҳада ҳам Америка таклифлари, жумладан датчиклар, сенсорли қурилмалар тўғрисидаги таклифлар асосида, ҳам бизнинг таклифларимиз асосида интенсив иш олиб бориш зарурлиги ҳақида Вашингтоннинг баёноти ва эътирофини тасдиқлайди. Ҳуллас баёнотнинг музокара қатнашчиларидан асосли равишда муҳокама этишни тақозо қилувчи конкрет томонлари ҳам ҳар ҳолда бор.

Иккинчидан. Мен ҳамиша ифодалар аниқ бўлиши тарафдориман, лекин ҳозирда мен аниқ ифода қила олмадим, ҳар ҳолда дипломат эмасманда. Женевада Вена учрашуви масалалари юзасидан, шу конференциянинг мандати тўғрисида фикрлашувлар бўлди, жумладан, у ерда музокараларнинг мавзуси масаласига келиб қолишди. Энди икки томон, Америка томони билан Совет томони тутган позицияни ўзаро тушуниб етишга эришилган — эришилмаганлиги хусусида гапирай. У ерда ўртоқ Э. А. Шеварднадзе шу учрашувда ўқиб эшиттирган бир ифода бор эди. Жаноб Шульц шундай бўлганлигини тасдиқлади ва бу ифода Венадаги музокара қатнашчиларига топширилди, лекин муҳокама жараёни бу ерда охирига қадар етказилмади. Бу ерда, Москвада шу жараён яна ниҳоятда синчиклаб тадқиқ этилдию, лекин бу иш боя айтган сабабларимга кўра, охирига қадар етказилмади.

Савол (АҚШ. «Нью-Йорк таймс» газетаси). Бош секретарь жаноблари, Вашингтонда бўлган вақтингизда агар АҚШ контраcларни пул билан таъминлашни тўхтатса, Совет Иттифоқи Никарагуага қурол етказиб беришни тўхтатишга тайёр деган гапни Рейган жанобларига айтгандингиз. Шундан кейинроқ жаноб Шеварднадзе билан Ж. Шульц шу масалани муҳокама қилиб, бизга Совет Иттифоқининг тутган позицияси ўзгармади, яъни башарти АҚШ Марказий Америкага қурол етказиб беришни тўхтатса, у ҳолда Совет Иттифоқи Никарагуага қурол етказиб беришни тўхтатади, дейишди. Позициянинг бундай ўзгариши тўғри эканлигини ва сизлар бу масалани Марказий Америкадаги аҳволни кўриб чиқиш замирида муҳокама қилганлигингизни тасдиқлай олмайсизми?

Жавоб. Биз бугун бу муаммони ниҳоятда муфассал муҳокама қилдик, чунончи тарихни ҳам назардан қочирмадик. Биз тарихга мурожаат этишимиз биланоқ ҳар хил нуқтаи назарлар ва тушунтиришлар пайдо бўлади. Мен ҳар ҳолда ҳозирги реалликларга асосланиш кераклигини таклиф қилдим. Контадора жараёни, Гватемала битими бор, яраш бор, можарони сиёсий йўл билан бартараф этишни излаш йўналишидаги ҳаракат бор. Ана шу жараёнига суяниб, уни қўллаб-қувватлаш, ушбу масалани Марказий Америкадаги бошқа Лотин америкаликлар вакиллари иштирокида Никарагуадаги бир-бирига қарама-қарши турган кучларнинг ўзлари ҳал этишларига имконият бериш керак.

Оқ уйдаги сайр чоғида келинг, полиция қуролларини етказиб бериш билангина чекланайлик, деган гапимда турганлигимни Президент Рейганга айтдим.

Умуман бу мавзу бундан буён ҳам ишлаб чиқилаверади. Биз америкаликларга мурожаат этиб, жараён ижобий тугалласа бўладиган босқичга етганлигига эътибор билан қарашга даъват қилдик. Бу ерда аллақандай полковник... полковник бўлганида ҳам Сомоса армиясининг полковниги пайдо бўлиб қолди. У Сомосага яхши хизмат қилганди, эндиликда Америкага хизмат қилмоқда. У бутун жараённи барбод этиш учун кўп ҳаракат қилмоқда. Билмадимку, лекин полковникни эҳтимол сержантга алмаштириш керакдир, ўшанда у халққа яқинроқ бўлади ва иш тезроқ кўчади. **(Залда жонланиш).**

Савол (Совет телевидениеси). Қайта қуришнинг ташқи сиёсий жиҳатлари тўғрисида гапирадиган бўлсак, Узоқ Шарққа, Сахалиннинг нариёғигача, шунингдек узоқ ғарбга, Брестнинг нариёғигача ёйилиб кетди. Жамоатчиликнинг, оддий кишиларнинг рўй бераётган ишларга катта эътибор бераётгани ҳамда мана шу ишнинг туб моҳиятини тушуниб етиш истаги назарда тутиляпти. Бутун дунёнинг урушга қарши ташкилотларидан юзлаб кишилар Москвага келиб музокараларнинг боришини кузатиб турдилар. Сиз эртага жамоат ташкилотлари ва урушга қарши ташкилотлар билан учрашажагингизни биламан. Мана шуларнинг ҳаммасини назарда тутсак, кейинги уч йилда рўй бераётган бутун жараёнда жамоатчилик ва халқ дипломатиясининг роли тўғрисидаги фикрингиз қандай?

Жавоб. Мен бу хусусда неча бор гапирганман. Лекин ўша гапларимни жамлаб бугун бундай дейишим мумкин: Жаҳон жамоатчилигининг, ер юзидаги оддий кишиларнинг кайфиятларидаги жуда чуқур ўзгаришларга эътибор бермасак, сиёсатда катта хато қилган бўлур эдик. Одамлар урушлардан, кескинликдан, можаролардан, бугунги кунни хира қилаётган ва эртага бундан ҳам ёмонроқ бўлишини билдираётган ахборот кўплигидан чарчаган. Шундай қилиб одамлар ўз иродалари, сўзлари, истаклари, интилиш ва манфаатлари ҳамиша ҳам реал сиёсатда акс этавермаслигини сезиб қолдилар. Шу сабабли улар тегишли ташкилотларга бирлашиб, ихтиёрларида бўлган ҳамма имкониятларни ишга солиб ҳаракат қила бошладилар. Биз шу ҳаракатларда оддий кишилар ҳам, зиёлилар — врачлар, олимлар ҳам, собиқ ҳарбийлар, ветеранлар ва ёшлар ҳам қатнашаётганлигини кўряпмиз. Мен буларнинг ҳаммаси ғоятда жиддий деб ўйлайман. Аллаким бу ишда кимнингдир «қўли бор» деб ўйласа, мен ўша қўлни қисган бўлардим. Чунки у қудратли кучларни ҳаракатга келтира олган бақувват қўлдир.

Жаҳон ўзгаришлар кераклигини сезмоқда. Ҳаётнинг ўзи шундай масалаларни ўртага қўйдики, одамлар сиёсатга бевосита аралашув зарурлигини сезиб қолдилар. Омманинг тажрибаларидан унинг кайфияти, хоҳиш-иродасидан баҳраманд бўлувчи, олимлар билимидан фойдаланувчи, маънавият билан, зиёлилар, маданият намояндалари қўшиши мумкин бўлган ҳисса билан бойиган сиёсатгина истиқболли бўлади. Бугунги кунда кенг қулоч ёйган реал жараёнларга монанд сиёсатгина яшаш ҳуқуқига эга.

Савол (АҚШ. Ассошиэйтед Пресс агентлиги). Бош секретарь жаноблари, ўтмишдаги кескинликнинг юмшаш даврида Америка — Совет муносабатларида иқтисодий ҳамкорлик ва сиёсий жиҳатдан сабр-тоқат қилиш принципига риоя этишга асосий эътибор бериларди, деган баҳога қўшила оласизми? Сизнинг фикрингизча, икки буюк давлат иқтисодий нуқтаи назардан бир-бирига қай даражада боғлиқ бўлиши мумкин ва керак?

Жавоб. Жиддий таҳлил этиладиган бўлса, бугунги воқеликлар ҳам, эртанги воқеликлар ҳам биз бир-биримиз билан ҳамкорлик қилишимиз кераклигига олиб келади ва бу нарса халқларимизнинг манфаатларига ҳам, бутун дунё манфаатларига ҳам мос бўлур эди, деб ўйлайман. Мен келгуси дунёни Америка ва Совет халқлари ҳамкорлик қиладиган, жумладан, экономика соҳасида ҳам ҳамкорлик қиладиган, ўз меҳнати самараларини бир-бири билан баҳам кўриб, бирини-бири тўлдирадиган дунё деб тасаввур этаман. Айни шу боисдан менда биргалашиб Марсга учишни амалга ошириш ғояси, қуролланишда кимни-кимдан ўзиши учун мусобақа эмас, балки ҳам илмий, ҳам иқтисодий, ҳам интеллектуал имкониятларимизни қўшиб, шу соҳада ҳамкорлик қилишда ўрнак бўлиш учун мусобақа қилиш ғояси пайдо бўлди. Бу нарса ҳамкорлигимиз доираларини кенгайтириб, халқларимиз ўртасида ишончни мустаҳкамлашга хизмат қилишидан ташқари тараққиётга ниҳоятда кўмак берган бўлур эди. Кеча мен ижозат этилмаган усуллардан фойдаланиб, мана шу масалалар хусусида Президентни халқ олдида ошкора равишда қийин қистоққа олдим. Шунда у: «майли, ўйлаб кўрамиз», деди. Менимча, унинг мана шу сўзларида ушбу муаммоларни ўргана бошлаш фикри йўқ эмас.

Энди сизлар билан хайрлашмоқчиман. Сизлар Президент Рейган билан учрашиш учун куч-қувватларингизни аяшингиз лозим. Фаол иштирок этганлигингиз учун сизларга ташаккур айтаман ва берган саволларингизнинг ҳаммасига ҳам тўлиқ жавоб қайтара олмаган бўлсам — узр. Уни қаранг, қанча қўллар кўтарилган. Лекин мен олий даражадаги тўртинчи Совет — Америка учрашувига зўр қизиқиш билан қараётганлигингизни табриклайман ва ҳамкорлик қилганингиз учун кўп раҳмат. Кўришгунимизча хайр.

Матбуот конференциясида КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, СССР ташқи ишлар министри Э. А. Шеварднадзе, КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари А. Н. Яковлев, КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолигига кандидат, СССР мудофаа министри Д. Т. Язов, КПСС Марказий Комитетининг секретари А. Ф. Добринин, КПСС Марказий Комитети Бош секретарининг ёрдамчиси А. С. Черняев ҳозир бўлдилар.

(ТАСС).

Редактор Л. ҚАЮМОВ.

Р. — 09730. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. А. — 128. ИНДЕКС 64583. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12